

د تاتوبي تکتکور او پیلی

د خپرنی چوپړی (د ریسرچ پانی)

www.Ketabton.com

د مرغومی ۱۱، ۱۴۰۱ لېږدی

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 2 چوپړی

بسم الله الرحمن الرحيم

د الله په نوم پيل كوم چې پوره رحم كوونكى او پوره رحم لروونكى دى او
مهرباني د هغه له ذاته سره ملگري ده.

ليکي پوهه:

سرليک:	د تاتوبي تنگتکور او پېيلي
ليکوال:	ماسټر انجنيېر صفى الله فردوس
خپړندوى:	مومند خپړندويه ټولنه
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
اېډيټور:	ماسټر انجنيېر صفى الله فردوس
طراح او ډيزان:	ماسټر انجنيېر صفى الله فردوس
خپړېدو نېټه:	مرغومي ۱۱، ۱۴۰۱ لېږدى
چاپ نېټه:	مرغومي ۱۱، ۱۴۰۱ لېږدى

(له چاپ روغ تېر شوى نه دى.)

د چاپ رېنت له ليکوال او خپړندوى سره خوندي دي، بې اخځ بشوونې ترې د گټې
اخيستنې اجازه نشته!

د ټاټوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 3 چوپړی

د ټاټوبي تنگتکور او پېيلي د څېړني چوپړي (د ريسرچ پاڼي)

تيسس څرگندونه

د ټاټوبي پالنې لور حس، ودني، هوساينې، خوښونې، خوشحالونکي شيبو جوړونکي وگړي او وگړي چې پښتون پښت ته همدا ستاين په غوره اند، واند او پند چمتو کوي، سر دردی، غم او رنځ ترې په ودني اړوي.

په واده، کوژدې، دسمال، سونتي، ښادې، مېلمستيا، مېلي، زوکړو ورځو کې هر مسلمان نر او ښځې د ټاټوبي تنگتکور او پېيلي اوري، وايي او ترې گټې اخلي. پښتو ژبې د هنر لېوالتيا په دې کښلي کې په دومره مېچه شتون لري، چې يوه غوره مسلمان په دې پوهه وي چې د غم او خوښۍ شېبو ترمنځ بېلوالی کوي، غوره سلوکو، تنگتکور او پېيلو سره پېژند رځوي، خپلي ژبې او مېنې سره گڼلي پښتونولي چوپړ چمتو کوي.

غټ ټکي:

1 د ټاټوبي تنگتکور او پېيلي ،، د هېواد ساز، موسيقي، غږ، اواز او شعرونه، (Country Music, Musical Sounds and Poems) 8..

1.1 د افغانستان ټول سازونه تر ډېره اټکله د لنډې ، ټپې، ټپکې، مصري په بڼه ويل کيږي. 8.....

1.2 ټاټوبي د تنگتکور ټولې پېيلې د پښتو په لرغوني پېيل مېچه څېره خېزه ټولواله روغ وي : 9.....

2 د پښتو ژبې ټول گړني او ليکني پېلي د سکالو له مخې په ۲۶ ډوله دي. 11.....

1.2 دیني پېيلې (Religion Poem): 11.....

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 4 چوپړی

- 11: (Epic Poem) 2 حماسي يا رزمي پېيلې
- 12: (Supreme, Erotic, Stimulating Poem) 3 بدایني، غنايي يا بزمي پېيلې (Great, Important, Dignified,)
- 12: (Academic, Educational Poem) 4 بنوونېز يا تعليمي پېيلې
- 13: (Praise Poem) 5 مدحي يا ستاين پېيلې
- 13: (Limerick Poem) 6 انتقادي، هجوي، طنزي، هزلي يا ټوكيزي پېيلې (Critical, Satirizing or Dispraising, Irony, Slip, Trip or Slipping,)
- 13: (Elegy Poem or Wailings Poem) 7 ویرنه يا مرثیه، ساندې پېيلې
- 14: (Poem) 8 مبارکي، هر کلي يا د تهنيت پېيلې (Congratulation Poem or Blessed, Happiness, Fortunate, August, Auspicious, Holy)
- 14: (Complaining Poem or Complaint, Grievance Poem) 9 د گيلو، گيله مني او شکایتونو پېيلې (Complainant,)
- 15: (Adjectival Poem) 10 ورتوب، وصفي پېيلې (Attributive, Qualificative,)
- 15: (Country Raising Poem) 11 هېوادپالني پېيلې
- 15: (Trust Friendship Poem) 12 دوستي باور کولو پېيلې
- 16: (Intelligence Poem) 13 خيرکي پېيلې
- 16: (Intellectual Poem) 14 پوهگري پېيلې
- 17: (Poem) 15 کورنۍ ته د غاړې اېښودني پېيلې (Submission Family)
- 17: (Generosity Gift-Giving Poem) 16 ورکړ د دالي ورکولو پېيلې
- 18: (Humility Service Poem) 17 دندې کي د تېتوالي پېيلې

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 5 چوپړی

18. 2 18 تکرکولو میراني پېيلي (Courage Conflict Poem): 18
19. 2 19 د ژوند لارې لورې ارزو پېيلي (Ambition Career Poem): .. 19
20. 2 20 زړه سوی او رېنتي تولوالي پېيلي (Mercy Legal System Poem): 20
21. 2 21 گور (لید) او رهبری پېيلي (Vision Leadership Poem): 21
22. 2 22 مېلمه پالني پېيلي (Hospitality Poem): 22
23. 2 23 ژبی نښتېخونکي پېيلي (Tongue Twisters Poem): 23
24. 2 24 مثل پېيلي (Saying, Simile, Parable, Example, Model or Idiom Poem): 22
25. 2 25 ورمي پېيلي (Admonition Poem): 23
26. 2 26 لوڅي پېيلي (Nude, Naked, Bare or Sexy Poem): 23
3. 24 تاتوبي د ساز لوی رېنت..... 24
4. 24 تاتوبي د ساز کوشنی بېخلیک..... 24
5. 27 په تاتوبي کې د تنگتکور (ساز او اواز، میوزیک) سبکونه..... 27
1. 5 1 وگړني تنگتکور (گړني ساز او اوز، ولسي تنگتکور، محلي موسيقي، سنتي موسيقي، فلکولوريکه موسيقي، شفاهي موسيقي)..... 27
2. 5 2 سبک Style, Method ,, ډول، سبک، طرز، نومل، بلل، لقب ورکول. قاعده، نظم، ترتیب لار یا طریقه ، ، 29
3. 5 3 مذهبي ساز او اوز (مذهبي تنگتکور یا مذهبي موسيقي)..... 30
4. 5 4 لودیځ تنگتکور (غربي ساز او اواز یا پاپ موسيقي)..... 30
5. 5 5 ختېخه تنگتکور (زور تنگتکور، کلاسیک ساز او اواز یا کلاسیکه موسيقي)..... 31
1. 5 5 1 ځای: 32
2. 5 5 2 لغمانی راگ:..... 32
3. 5 5 3 د بېلگې په بڼه د پارې ځای (پارې مقام): 33

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 6 چوپړی

- 33..... 4.5.5 سبتاک (Saptak) :
33..... 5.5.5 جيجيونتی: ,, جيجيونتی:
33..... 6.5.5 اروو: اروو:
33..... 7.5.5 امرو: امرو:
33..... 8.5.5 راک يارگ (Raga) :
34..... 9.5.5 پرزه: پرزه:
34..... 10.5.5 تال (Tala) :
35..... 11.5.5 ماتره (Metre):
35..... 12.5.5 تيور يا تيورا (Tivra):
35..... 13.5.5 سور يا سوارا (Swara) :
35..... 14.5.5 لی يا لهی: لی يا لهی:

6. تاتوبي د تنگتکور الی (وسایل، اسباب)..... 36

1.6 تاري (نېغ له لومي او تاره راوتلی غږ اوباسي، زهي، ارشه يي) سازونه:

37.....

37..... 1.1.6 رباب : رباب :

40..... 2.1.6 تئبور: تئبور:

42..... 3.1.6 چنگ: چنگ:

43..... 4.1.6 څلور تاره: څلور تاره:

44..... 5.1.6 دمبوره: دمبوره:

45..... 6.1.6 دوی تاره: دوی تاره:

46..... 7.1.6 غجکه، چيغکه يا رچکه: غجکه، چيغکه يا رچکه:

48..... 8.1.6 سرېنده: سرېنده:

50..... 9.1.6 سرنی: سرنی:

51..... 10.1.6 شپړتاره: شپړتاره:

52..... 11.1.6 بينجو: بينجو:

54..... 12.1.6 واج (وونز): واج (وونز):

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 7 چوپړی

6. 2 د پوکي سازونه (بادي سازونه) 56
6. 2. 1 سورني (سورنا، سورناى): 56
6. 2. 2 تولی (رنگری، توله، غورگه، نی یا کرکی) 58
6. 2. 3 ارمونیه، هارمونیه یا باجه: 60
6. 3 د وهلو ساز، ضربه يي ساز (چي اله په لاس یا ضربه وهي خپل غږ اوباسي)..... 62
6. 3. 1 دایره (دیرا): 62
6. 3. 2 ډول: 63
6. 3. 3 ډولک: 66
6. 3. 4 زنگ (تال): 67
6. 3. 5 اړخېغلی، یوه سره (زېر بغلي): 68
6. 3. 6 تېله (طبله، دوی گریه، دوگری): 69
6. 3. 7 منگی (گری): 70
7. یادونه: 71
8. د انځورونو معلومات 72
9. Bibliography بېيلو گرافي 75

د ټاټوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 8 چوپړی

1. د ټاټوبي تنگتکور او پېيلې و، د هېواد ساز، موسيقي، غږ، اواز او شعرونه، (Abode Music and Poems or Country) (Musical Sounds & Poems)

د افغانستان ساز يوه گډ ټکي د لورويڼي او غوره اړيکي د تربخنو، تېرونو او ژبو سره لري، پښتو، دري، ازبیکي، پشه يي، نورستاني، گوجري، بلوچي او ۲۴ نورې ژبې د ټاټوبي د ساز کښلي بڼه د ژبو لري او د ساز کښلي بڼه (ليکل شوي، متن Text متن: سوره: موضوع، مضمون او درسي کتاب.) اساسي سټه راغوي.

زموږ ټاټوبي د ساز بېلابېل سبکونه او لهجې لري، له لرغونو پښتني وگړني پېيلو نېولي لکه: لنډی، ټپي، ټپکي، مصري، نيمکي لنډی، نيمکي ټپه، نيمکي ټپکي، نيمکي مصري، لنډی اېزه، ټپه اېزه، ټپکي اېزه، مصري اېزه، انگي، لنډکي، بگتي، کپسي (شبي)، پارکي، کاکري، ناري، بدلي، لوبي، سندري، چاربيتي، سپيني (ازادې پېيلې)، کپسه گي، د اتن غبرگي، دري څپېزي، څلور څپېزي، پېنځه څپېزي، شپږ څپېزي، اووه څپېزي، اته څپېزي، نهه څپېزي، لس څپېزي، هايکويي، پتي (تي خورو اړوندي پېيلې)، موندی (سر پرېکړی)، انخورگي، کينتوزی (ساتنی)، نامانېزي، زخي، بي تولى، تولونجی، نا پېنېليزي، ناپېيلی او سلسلی. د پښتو ټول گړني او ليکني پېيلو ۲۰۰ بېلابېلو کليونو، له دري غزل او عربي غزل نېولي تر هندي راگونو پورې دود لري.

د ساز گامونه (موسيقي قدمونه) په لويه کي ديپاتونیک (پرته له میکروتون (څخه دي او تر دی نږدې پېر پورې څو غږگېزه او هارموني لوېدېځه بڼه د افغانستان په موسيقي باندي ډېر تاثیر نه دی اچولی.

1. 1 د افغانستان ټول سازونه تر ډېره اټکله د لنډی، ټپي، ټپکي، مصري په بڼه ويل کېږي.

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 9 چوپړی

تالبانو ترانه (چي تراک، جگري، بلواگري، سرخندي او ربروني ته د هڅوني په پار ويل کيږي، پرته له سندرې، پرته له سازه، پرته له ميوزيکه، سويي تنگتکوره، ترنم او تراني په بڼه په ستوډيو گانو کې وايي چې ډېری يې د تاتوبي دودونو، کلتور او له ټولو اسلامي هېوادونو بېل بېلوالی لري؛ بل لوري ته دا هغه پبيلي نه دي چې ملايانو، مولويانو، خطيبانو، مقتيانو او شيخانو به د ادبني او اخرونو په خطبه کې په درېځ باندې وايي، يا پر قبر، پر سترو ناستو کې ويلي) او د دري او فارسي ترانه چې ورته (Melody, Song, Chorus) په اېنگلېسي کې واي (، ، Melody: خوږه نغمه، غاړه لکه لغمانی، اهنک، د اوازيتوالي او لوړوالي، ، ، سندرې Song, Carol : د خوشالي بدله: تعريف کول: فدا کاري کول: خارېدل ، ، او ، ، Chorus: کورس بدله: په ننداره کې هغه بدله چه د نخا او سندرو له پاره روزل شوي وي، په گډه سندرې: د سندرې يوه برخه چې په ټاکلي دمه کې ويل کيږي، ،) دومره خوړوالی نه لري.

فاروق افندي د افغانستان ترک اصله موسيقي پيژندونکی په دې باور درلود چې زموږ د سيمې په جغرافيوې پولو کې هېڅ وگړني پبيله (فلکلوريک شعر) او ترانه د لنډيو غونډې د غاړو د پاللو تغزلي غنا او د خپلې د رېښتندويه او هيجان هستونکي ژبې له پلوه دومره اوچت اولوت خای نه لري.

2.1 تاتوبي د تنگتکور ټولې پبيلي د پښتو په لرغوني پبيل مېچه څپيزه خجيزه ټولواله روغ وي:

(چې له څلورگونو څپو څخه به يې يا په هر څلور څپيز کې اوله څپه باندې زورنه وي، يا په هر څلور څپيز کې دوپيمې څپه باندې زورنه وي، يا په هر څلور څپيز کې درپيمې څپه باندې زورنه وي، يا په هر څلور څپيز کې څلورمې څپه باندې زورنه وي) په سته روغې دي.

(Tone, Intonation) په هر ډول، غونډله ييز اهنک چې کښته پورته او يا هوار يون او خوځون ومومي او خبرې او نا خبرې (انسانيه) يا امري غونډلې سره توپير وي، هممهال شعري اهنک هم دی. ځکه پبيله (شېر، شعر يا اشلوک) هم له غونډلو او له اړوند سره توپير وي، هممهال شعري اهنک هم دی. ځکه پبيله (شېر، شعر يا اشلوک) هم له غونډلو او له اړوند زورونو او اهنگونو سره تړاو لري.

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 10 چوپړی

خو کله چې پېيله (شېر، شعر يا اشلوک) د موسيقۍ ډگر ته ورگډېږي، نو بيا يې هغه زورني (خجونه) او اهنگونه نور له ژبني او پېيله يي (شعري) چار پېريال را وځي او ،، موزیکل،، کېږي. په دې ترڅ کې د دغه دواړو توکو نه اهنگونه بلل کېږي: کمزورې زورني ته يې تیت اهنگونه وايي او اهنگونه ته يې لور اهنگونه او هغه بيا ،، زېر او بمي: Pitch له پر له پسوالي، ډېر پېښی او د رپرډا له پلوه له پراخوالي څخه منځ ته راځي، هر څومره چې پېښی يا تواتر شمېر زيات وي، غږ همغومره زير او هر څومره چې لږ وي، غږ همغومره بم اوریدل کېږي.

له بل پلوه که د رپرډا لمن هر څومره پراخه شي، غږ همغومره رسا او هر څومره چې لنډ تنگه شي، غږ همغومره نا رسا اوریدل کېږي.

په دې توگه غږ يا زېر وي يا بم که منځنی، ولېدونکی يا جگېدونکی او داسې نور دي، اهنک يا Intonation د زېر او بم يو ډول دی، دا مانا کله چې د گمهار په بهېر يا اوږدو کې د زېر او بمي پراختيا لمن د غونډلې په کچه وي هغه زير او بمي اهنک بلل کېږي، اهنک په پښتو کې ژبني ارزښت لري، د ساري په توگه خبري او ناخبري غونډلې سره توپير وي، د خبري هغې اهنک ولېدونکی او د پوښتني هغې جگېدونکی ... دی،،. غاړي ،، لحنونه،،.

،، غږېز تارونه: د سا (وچې) مری په لوړه برخه کې حنجري (چنغرک) دواړه دننه دېوالونو ته څلورو يا دوو جوړو مرغېريو (عضلاتو) ځای نيولی دی چې له ډېرو ارتجاعی او نړيو تارو څخه جوړ شوي دي. دغو تارو ته غږيز تارونه وايي، د غږونو د جوړېدو پر وخت سا هوا د حنجري له تشي نه د غږيزو تارونو له منځه تېرېږي. که د سا هوا د تېرېدو پر وخت چې د غږ زير له پاره پر کار وليږي، غږېز تارونه په عادي بڼه وي، په بله وينا يوه له بله سره لري وي، هوا له تارونو سره بې که کوم ټکره تېرېږي او تارونه نه رپرډي. نو داسې غږونه منځته راځي چې هېڅ راز بنگهار او موسقيت نه لري، دا راز اوازونو ته ،، ناغږن اوازونه،، وايي. که د غږ د زير پر وخت غږيز تارونه سره نږدې راوړل شي، په بله وينا، د حنجري تشه سره ورشي او د هغو مرغېري سره راکېښکل شي، په دې توگه سا هوا تارونه پر رپرډا راوړي او داسې غږونه رامنځته کېږي چې بنگهار او موسقيت لري، دا راز اوازونو ته ،، غږن اوزونه،، وايي. دا چې ټول پښتو خپلواک اوازونه د پيدايښت پر وخت غږېز تارونه رپرډوي، نو له دې کبله ټول غږن او خواږه دي،، (محمد رحيم، ۱۳۴۹ ل، ۵۲ چوپړی)

له دې سره، سره پرته له خبرو او پېيلو يا يوازي د تش ساز په بڼه هم شتون لري لکه (رېپراتور).

د ټاټوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 11 چوپړی

پېيله (شېر يا شعر، اشلوک) يوه خانگړی ځای زموږ د ټاټوبي د ساز په دود کې لري.

2. د پښتو ژبې ټول گړني او ليکني پېيلې د سکالو له مخې په ۲۶ ډوله دي.

د پښتو ټول گړني او ليکني پېيلو ۲۰۰ بېلابېلو کلبونو زما په نظريې؛ پېيلې، اشلوک، شېر يا شعر، د منځپانگې، سکالو، محتوا او موضوع، له مخې شېر وېشت ۲۶ ډوله دي. لکه:

2. 1 دیني پېيلې (Religion Poem):

په دې ډول پېيلو کې دیني موضوعات، لکه: د الله، ج، توحيد (له شرک او کفر څخه ځان ساتل تر قيامته پورې)، د پيلني سړي (اول سړي، لومړي سړي، ابوالبشر يا حضرت ادم صفي الله) خبرې، پېيلې، کړه وړه، پښتو ژبه يې چې هغه پرې پوهېده، له الله ج څخه يې غوښتنې او په اسلامي نېغه لاره تر پايښی سلگۍ پورې ودرېدل، له ۲۲ لويو گناهونو يا حرامو کارونو نه کول او حلال يا روا کارونو کول، د دين د بزرگانو اقوال او لارښوونې، ژوند پيښې، عبرتناکي کيسې او په دين او مذهب پورې نور اړوند مسايل شامل دي.

2. 2 حماسي يا رزمي پېيلې (Epic Poem):

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 12 چوپړی

چې د جنګونو، اتلوليو او ملي تاريخي وياړنو بيان په کې راغلی وي، سکالو يې پر رزم يا د يادويکا (۲۳۴مخ) په خبره پر جنګ جګړې راڅرخي.

2. 3 بدایني، غنايي يا بزمي پېيلې (Great, Important, Dignified, Supreme, Erotic, Stimulating :(Poem

غنا په لغت کې سرود، نغمې او ښکلي آواز ته وايي او په ادبي اصطلاح هغه پېيلې دي چې د پېيلن او پېيلني (شاعر او شاعري) د احساساتو او عواطفو بيانونکي او څرګندوی وي. دغه احساسات خامخا د انساني مينې (محبت)، مينه ناک، له مينې ډک، لېوالتيايي (عشقي)، پاروني، رنځونو او کړاوونو څخه متاثر يا اغيزمن شوي وي، د لېوالتيا سندري دي چې له نيمګړي مينې او وار وار د ليلا او مجنون (ليلې او مجنون)، فرهاد او شيريني سکالو را نغاري په روان پېر او په خاني تجربه لږ پام ساتي، سکالو يې پر بزم او يا د يادويکا (۲۳۴مخ) په خبره پر مينه يا لېوالتيا راڅرخي.

2. 4 بنوونېز يا تعليمي پېيلې (Academic, Educational Poem

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 13 چوپړی

په دې کې هغه پېيلي شامل دي چې د شاعر هدف په کې نورو ته د بنوونې، زده کړې، نورو علومو او فنونو وړ زده کول وي.

2. 5 مدحي يا ستاين پېيلي (Praise Poem):

په دې ډول پېيلو کې شاعر د خپل ممدوح ستاينه کوي، د هغه اخلاقي بڼيگنې بيانوي او د دنيايي ژوند برياوې او ښکلاوې يې ستايي.

2. 6 انتقادي، هجوي، طنزي، هزلي يا ټوکيزي پېيلي

(Critical, Satirizing or Dispraising, Irony, Slip, Trip or Slipping, Limerick):
(Poem

په دې ډول پېيلو کې د تن (فرد) يا ټولني اخلاقي نيمگړتياوې، ناوړه اعمالو ته د انتقاد گوته نيول کيږي، مسايل د هجو او يا طنز په ژبه بيانوي، يوه ډول ټوکيزي پېيلي دي.

2. 7 ويرنه يا مرثيه، ساندي پېيلي (Elegy) (Poem or Wailings Poem):

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 14 چوپړی

لغوي معنا يې پر مړي ستاينې او ژریدني دي او په ادبي اصطلاح هغه پېيلې دي چې پېيلنو (شاعرانو) په کې د مړي د نيکيو او بښگڼو ستاينې کړي وي او هغه پر مړينه يې د خواشينی او خفگان څرگندونه کړي وي.

2. 8 مبارکی، هر کلي يا د تهنيت پېيلې (Congratulation Poem or Blessed, Happiness, Fortunate, August, :(Auspicious, Holy Poem

د تهنيت لغوي مانا مبارکي او ښه راغلاست ويل دي او په ادبي اصطلاح د پېيلو دا ډول د مرثيې خلاف دی. پېيلن او پېيلنه (شاعر او شاعره) په پېيله (شېر، شعر، اشوک) کې د خوبنی احساس څرگندوي او نوروته د خوبنی پيغام رسوي.

2. 9 د گيلو، گيله مني او شکایتونو پېيلې (Complainant, Complaining Poem) :(or Complaint, Grievance Poem

په دي پېيلو کې د ژوند له ناوړه او غمناک حالت او د ټولني ظالم حاکم قدرت نه گيله او شکایت شوی وي، پېيلن او پېيلنه (شاعر او شاعره) د غسې خپل دردونه او اوزونه څرگندوي او نور پري خبروي چې اصلي هدف يې له خپل حال نه د نورو خبرول دي.

د ټاټوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 15 چوپړی

2. 10 ورتوب، وصفي پېيلي (Attributive, Qualificative, Adjectival Poem):

په دغه ډول پېيلو کې پېيلن او پېيلنه د خپلي نېغې ليدني کتنې يا باوري اوريدني له مخې د اشخاصو، طبيعي منظرو د کال د فصلونو او نورو شيانو ظاهري صفات شرح کوي او کله، کله بيا د خپل تخيلي ځواک په ملتيا معنوي اوباطني نړۍ ته داخلېږي او د افرادو روحي او عاطفي ځانگړنې تشریح کوي.

2. 11 هېوادپالنې پېيلي (Country Raising Poem):

په دغه ډول پېيلو کې د هېواد پالنې، وطن هسکولو او ټاټوبي (پورته کولو، جگړې پرمخ بيول، ژوند کول، تيارول، روزل، برابرول، سرشته کول، اېشول، ابادول، جوړول، ودانول، راټولول، مړول، څرگندول، اعتراف کول، دېرول، زياتول، پرسيدل، پای ته رسول، سرته رسول، تمامول، بشپړول) په اړه سپړنه شوي وي. پېيلن او پېيلنه په پېيله کې د دېنن لمسونه نه منلو، خپلي خاورې ته د لېوالتيا په لور حس کتلو ځانگړنې سپېښې ته راوباسي.

2. 12 دوستي باور کولو پېيلي (Trust Friendship Poem):

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 16 چوپړی

په دغه ډول پېيلو کې د دوستي (ياري، ملگري او يارنې) باورکول (ويساکول، اعتبار کول: اسره کول، هيله کول، تکیه کول، اعتماد کول، توکل کول: عقیده لرل، اميد کول. باور، ويسا: باوري، اعتباري: ذمه وار مقام، مسنول مقام: څوکيدار، څوکۍ والا: امانت، وديعه، سپارنه، امانتي پانگه: د نرخونو د کنټرول موسسې.) په اړه سپړنه شوي وي.

پېيلن او پېلنه په پېيله کې خان کم راوستو، خبرې منلو(فرمان برداري، حکم منلو)، ملگري ماتولو، بې پامه (بې پروا، بې لحاظ)، پېښه، په کومه بڼه تاسو باور تعريف کوئ؟، تر ټولو ډېر باوري تن ستاسو په ژوند کې څوک دی؟، په کومه بڼه په چار ده چې دوستي وکوئ؟، تاسو د تل پاتي باور او يارنې له پاره غوره کړنې کوئ؟ ولي او ولي نه؟، تاسو په کومه بڼه اند لرئ چې باوري ملگري مو د وړتياوي کوم پوړونه پوره کړي؟، تاسو په کومه بڼه اند لرئ چې خپله مگري مو ومنئ؟ ستاسو په ژوند کې کوم تن يا تنه شتون لري چې هره خبره يې ومنئ؟ په ورته بڼه پوښتنېزه غوندې او د يارانې باور لور حس ځانگېرنې سپېنې ته راوباسي.

2. 13 ځيرکې پېيلې (Intelligence Poem):

د وی يا ويکيې له پامه د پوهې، خبرتيا، استخباريه، ځانگړيو خدمتونو پېيلو ته وايي. او په اصطلاح کې هغه پېيلې دي چې دننه نې سکالو يې داسې روڼيږي: په کې د دېن شته، د جگړې کرښې شاته د ځواک کچه مندلو، پټې موخې، د غوله ونې شفرونه او سگنالونه، کاره وگړي او هاميانې، ټاکلې وگړي رښت، د غلې کړنو گور ټولوالي کړه وړه بوږېدلې وي.

2. 14 پوهگري پېيلې (Intellectual Poem):

د وی يا ويکيې له پامه هوښيارې، عاقلې، روښان فکره پېيلو ته وايي.

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي 17 چوپړي

او په اصطلاح کې هغه پېيلي دي چې دننه نې سکالو يې داسې روڼيږي: په کې د لوړو لوړوينو، غوره پېژند، سويي کمعقلي، سويي جهالت، سويي پوچې عقيدې (سويي موهوماتو، سويي موهوم پرستي، سويي خرافاتو) او په لوړه علمي ژمنې بورېدلي وي.

2. 15 کورنۍ ته د غاړې اېښودنې پېيلي (Submission Family Poem)

د وې يا ويکيې له پامه کهول ته د سپارني (تسلېمېدنې، اطاعت، وړاندېز) پېيلو ته وايي. او په اصطلاح کې هغه پېيلي دي چې دننه نې سکالو يې داسې روڼيږي: چې پېيلن يا پېيلنه په پېيله کې پوښتي چې غاړه اېښودنه څه ده؟، يوه بېلگه يې وړاندې کړئ، په کوم پېر کې چې غاړه اېښودنه شتون و نه لري، پايله (نتېجه، پای، غوره والی او توپير) يې څه ده؟، په کومه بڼه پام کوئ چې پلار ته اړېينه ده خواب ويونکی د هغه زوزان وي چې سرابنتوب (بخل، حرص) او درناوی نه کوونکی وي؟ او د روزني غوره کړه وړه وندي کوي.

2. 16 ورکړ د ډالۍ ورکولو پېيلي (Generosity) :Gift-Giving Poem

د وې يا ويکيې له پامه په سخاوت (بې کبري، فراخوالي، فياضي) د ډاليو ورکولو پېيلو ته وايي. او په اصطلاح کې هغه پېيلو دي چې دننه نې سکالو يې داسې روڼيږي: چې پېيلن يا پېيلنه په پېيله کې پوښتي چې ورکړ څه دی؟، هغه ډالۍ سپيني ته را وباسئ چې ترټولو غوره مو په ژوند کې کوم تن ته ورکړي وي، تاسو په کومه بڼه حس کوه په کوم پېر کې مو چې ډالۍ ورکوله؟، تر اوسه مو لېست جوړ کړی چې پلار، مور، ورور او خور ته څه او څه

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 18 چوپړی

اړين دي، دا اړتيا مو ولي غوره كړه، او په څو هاميانيو ورته ډالۍ پېرودئ؟ په سختۍ كې مو چاته ډالۍ وركړې؟، غوره جوړه د ژوند كومه ډالۍ غوره كوي؟، غوره سخاوت، او د بي كبري غوره كړه وړه وندي كوي.

2. 17 دندې كې د ټېټوالي پېيلې (Humility :Service Poem)

د وى يا ويكيې له پامه په خدمت، كار، نوكرې، وظيفه، ماموريت، د لښ خدمت كې د ټيټ والي، سپكوالي، تواضع پېيلو ته وايي. او په اصطلاح كې هغه پېيلې دي چې دننه نى سكالو يي داسې روڼيږي: چې پېيلن يا پېيلنه په پېيله كې د غوري دندې او غوره كړو وړو، بڼه سلوكو، بي لوره لورويڼو، په اتلولۍ د دندې سرته رسولو، په سرلورۍ د تاتوبي سپارل شوي هره دنده بشپړولو او په ټوله كې د لوى كور په لوى ليد د دندې كړه وړه وندي كوي.

2. 18 ټكر كولو مېراني پېيلې (Courage Conflict :Poem)

د وى يا ويكيې له پامه د ټكر خورلو همت، مخالفت كولو زړور توب، تصادم كولو همت، په زوره په بل شي سره نښتلو زړور توب، لگېدلو مېراني، مخالفت همت، اخ او ډب مېراني، لگېدنې زړور توب او نښتې زړور توب پېيلو ته وايي. او په اصطلاح كې هغه پېيلې دي چې دننه نى سكالو يي داسې روڼيږي: چې پېيلن يا پېيلنه په پېيله كې پوښتې چې په روان پېر كې ستا او د بل تن ترمنځ په زوره په بل شي سره نښتل په څه دي؟، تاسو دغه حالت ته په كومه بڼه ځواب وركوئ، خپل د لگېدلو باندې چې تاسو ځواب وركړى دى؛ خوښ يئ پرې او كه نه؛ په بېله بڼه غواړئ چې ځواب وركړئ؟، كه

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 19 چوپړی

بل تن له ورته مخالفت سره مخ شي تاسو څه پام کوئ چې د هغوی مخالفت به په کومه ډول وي؟، د همت يا زړورتوب په اړه غوره کره وړه وندي کوي.

2. 19 د ژوند لارې لورې ارزو پبيلي (Ambition :Career Poem)

د وی یا ویکيې له پامه د مسلک حرص، حرفي جاطلبي، د ژوند لارې لورې ارزو، پرمختگ (په ژوند کې منډې، کار کې بېرې) داعيې پبيلو ته وايي.

او په اصطلاح کې هغه پبيلي دي چې دننه نی سکالو يي داسې روڼيږي: چې پبيلن يا پبيلنه په پبيله کې پوښتي چې کله تاسو کوشنی وئ، څه شی تاسو غوښتل چې شی په راتلونکي پېر کې؟ ولې؟ ورسته مو خپلې غوښتنې څخه وگرځيدئ؟، د لورې ارزو گټې په څه کې دي او تاونونه يي څه دي؟، تاسو په روان پېر کې په څه مشغول یئ چې په سمون يي خپلې موخي ترلاسه کوئ؟ تاسو داسې پام کوئ چې ستاسو لورې ارزو پای ته نه رسيږي؟ ولې؟ او ولې نه؟، تاسو لورې ارزو لرئ چې د يوه استازي يا فلمي ستوري په شان شتمن تن ووسئ نه لکه يوه اېنجينېر تن په شان چې هېڅ سرغندوی (مشهور)، بډايه او سوکاله نه وي خو ټول ژوند يي د نورو وگړو يا د ټولگټي هوساينې، گټي او مرستي له پاره په کار کې کړی وي، تاسو تل څه شی غواړئ چې ترلاسه يي کړئ؟ تاسو ترسره کړي دي تراوسه؟ تاسو په کومه بڼه د برياليتوب مېچه کوئ؟، تاسو لورې ارزولرونکي یئ؟ ستاسو نوموړی حرص د دي سبب شوی دی چې د ژوند غوره برخه مو له پامه لوېدلې وي؟ تاسو څه شی کولی شئ چې ډېر يا لږ لوړ ارزو لرونکی دي وگڼل شئ له خپلو څه رنگوالي څخه؟، د مسلک حرص، حرفي جاطلبي، په ژوند کې منډې او کار کې بېرې داعيې وندي کوي.

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 20 چوپړی

2. 20 زړه سوی او رښتي ټولوالي پېيلې (Mercy :Legal System Poem)

د وی یا ویکی له پامه زړه سوی او رښتي ټولوالي (رحم او قانوني سیستم، مهرباني او حقوقی ټولوالي، شرعي ټولوالي) پېيلو ته وايي. او په اصطلاح کې هغه پېيلې دي چې دننه نی سكالو يي داسې روښيري: چې پېيلن یا پېيلنه په پېيله کې پوښتي چې کله مو داسې کار کړی دی چې اوس پوی شوی چې داسې کار می باید نه وی کړی؟، تر اوڅه پورې دی داسې پرېکړې پایله ترلاسه کړي ده چې تورن گڼل شوی يي او یا کوم تن در ته بڅښنه یا زړه سوی درباندي کړی وي؟، د پرېکړه کوونکي (قاضي) کړه څه ډول وي؟، د پرېکړه کوونکي او زړه سوي کوونکي ترمنځ بېل والی څه دی؟، وگړي دي پېرېکړې وکړي او که زړه سوی چې کله کوم تن په لوی تور تورن وي؟، دودېز، تاتوبي او پېنی وال رښت لور حس د تړي او پرېکړې هر تن ډک وي؟، ستاسو پور په وگړو باندي د پرېکړې او زړه سوي په ډول چې مالیه نه پرې کوي، وژني، د تمخي د څراغونو نه درناوی، پر ناموس وار، له هتي د خوړو غلا، د نشه يي توکو پلور تورو په کومه بڼه کر کېږي؟، تاسو تر ډېره پرېکړه کوونکی او که رحم کوونکی تن یی او ولې تاسو پام کوئ چې داسې تن یی؟، تاسو د خپلو وگړو په منځ کې د پرېکړې او زړه سوي په ډول ترمنځ تله او پرتلنه په څه ډول کوئ؟، د بڼه سلوک برابری (پای ته نږدې: د ځانمنیتوب ښکاروندي ځان پالنې؛ پای ته ډیر نږدې: قانوني ښکاروندي؛ پای: مسلکي کړني ښکاروندي؛ له پای وړاندي: رښتینوالی ښکاروندي) کوي، ځيني شيان کیدی شي چې قانوني وي، خو سوی سم یا ناسم به وي (بڼه سلوکو پوهه)، ځيني شيان کیدی شي چې سم وي (بڼه سلوکو پوهه) خو سوی قانوني یا بي قانونه به) وي او په کې د عفوي، زړه سوي، رحم، مهربانی، قانوني، رښتي، حقوقي، شرعي ټولوالي بورېدلې وي.

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 21 چوپړی

2. 21 گور (لید) او رهبری پبيلي (Vision Leadership Poem):

د وی یا ویکي له پامه په خیال کې راوستل او مشری، (لیدل او زعيمي، تصور کول او رهبری، په خیال کې راتلل او لارښوونکي، خیالي منظره او مشری، خیال او رهبری، بصیرت او رهبری، باصره او زعيمي، منظره او زعيمي، د باصري حس او رهبری) پبيلو ته وايي.

او په اصطلاح کې هغه پبيلي دي چې دننه نی سکالو یی داسې روڼیږي: چې پبيلن یا پبيلنه په پبيله کې پوښتي چې هغه کوم رهبر دی چې تاسو ورته د مینې او شاباسي په نظر ورته گورئ؟ ولې دوی ته د مینې او شاباسي په نظر گورئ؟، کوم څه رنگوالی تاسو په ښه رهبر کې وینی؟ پرته له مشرئ څخه په تاتوبي کې گډوډي، بشپړه بی نظمي او انارشيزم یا خانخاني (بی رښتي، بی حکومتي) ته لاره پرانستل کېږي؟، مشر (رهبر) د لیدلو (بصیرت، تصور کول، په خیال کې راتلل)، قضاوت (نظريه، اټکل، د تشخیص قوه) او د ښې راتلونکي په هبله (د ښه ژوندانه په هبله) درې غوره خانگيرني لري؟، رهبري پر دې پوهیږي چې راتلونکی بل کوم کار وکړي؟ پوهیږي چې دا ولې غوره دی او پوهیږي چې په لاس کې لرلو اسانتیاوو زېرمو څخه گټې راوباسي؟، کومې پرېوتلې (واقعه، دروغ) مخې ته دي، دا څلور اړخه لري لکه څنگه چې دننی اړخ لري؟، په هرو پېچلو خنډونو کې اسانتیاوي پلتي، خو په هرو اسنتیاوو کې خنډونه نه پلتي!؟، لیکونکی څه شی په ډاگه کوي چې درې غوره خانگيرني د مشر څه دي؟، د کښونکي کټلي چې وړاندې کوي دا د هر وگړي لید دی د یوه ښه رهبر له پاره، تاسو ورسره دامنی او که نه یې منی، ولې؟ او ولې نه؟، په پبني واله سپمه کې گټور مشر په کومه ډول تشریح کوی؟ او وند د رهبری په کې بوږېدلي وي.

2. 22 مېلمه پالنې پبيلي (Hospitality Poem):

د وی یا ویکي له پامه مېلمه پالنې او مېلمه پاله پبيلو ته وايي.

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 22 چوپړی

او په اصطلاح کې هغه پېيلې دي چې دننه نې سکالو يې داسې روڼيږي: چې پېيلن يا پېيلنه په پېيله کې د مېلمنو غوره پالنه، مېلمنو درناوی، د پښتون پښت (نسب) پخت پخلی، لېوالي او لېوال ته د غوره خوړو پخول، پخلنځي کې په زړه پورې خوړو، دمې ځای کې غوښو او مېلې ځای کې د شپنوسرخان پخول، پتولی (مېزپوښي، دسترخوان) تيارول، خوړل او څښل وندي کوي.

2. 23 ژبې نښتېځونکي پېيلې (Tongue Twisters Poem):

د وې يا ويکيې له پامه ژبه بندېدونکي، وينا بورېوکي غولې، وينا سېک چورلونکي، ژبې گډوونکي پېيلو ته وايي. او په اصطلاح کې هغه پېيلې دي چې دننه نې سکالو يې داسې روڼيږي: چې پېيلن يا پېيلنه په پېيله کې ډېر ژبه څرخوونکي غبرگلمونه، ډېر ژبه تاوونکي غبرگي پښېلې او ژبه نښتېځونکي غونډلې، غونډ او ويکيې وندي کوي.

2. 24 مثل پېيلې (Saying, Simile, Parable,) (Example, Model or Idiom Poem):

د وې يا ويکيې له مثل، مقوله، کره وينا مثال او نمونه يې پېيلو ته وايي. او په اصطلاح کې هغه پېيلې دي چې دننه نې سکالو يې داسې روڼيږي: چې پېيلن يا پېيلنه په پېيله کې مثل، مقوله، کره وينا مثال؛ تشبیه (ورته والی)؛ هغه لنډه کيسه چې د اخلاقو درس ورکوي؛ عبرت؛ نمونه، موډل، کاپي، سر مشق، ورته (مشابه) ، جوړښت، رغښت، هغه کره وينا مثال چې پېيلن يا پېيلنه يې له مخې پېيله کارې، هغه سړی يا ښځه چې انځورگر يې له مخې څيره کارې، اصطلاح، لهجه او د افادې خاص ډول وندي کوي.

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 23 چوپړی

2. 25 ورمي پبيلي (Admonition Poem):

د وى يا ويکي له پامه نصيحتي، مصلحتي، مشوريي او ورمي پبيلو ته وايي.

او په اصطلاح کې هغه پبيلي دي چې دننه نى سکالو يي داسي روڼيږي: چې پبيلن يا پبيلنه په پبيله کې نصيحت، سلا، مشوره خبرتيا، لارښوونه، د خبرونو راپور (د جمع په حالت کې) او ورمونه وندي کوي.

2. 26 لوڅي پبيلي (Nude, Naked, Bare or Sexy Poem):

د وى يا ويکي له پامه لوڅي، لغړي، بربندي، سيکسي، کوني، پوچي او بي ختو پبيلو ته وايي.

او په اصطلاح کې هغه پبيلي دي چې دننه نى سکالو يي داسي روڼيږي: چې پبيلن يا پبيلنه په پبيله کې جنسي، نر توب يا بنختوب شهوت، شهواني غريزه، بي جامو، لوڅي، لغړي، بربندي، څرگندي، ايستلي (لکه توره له تيکي څخه)، تش لاسي (بي وسيلي)، بي زيرمي، شريډلي (لکه کالي)، خواري، تشي، بي ډوله، ساده، بربنډول، لغړول او تشول وندي کوي.

3. تاتوبي د ساز لوی رښت

د تاتوبي ساز په بېلا بېل سېکونه او لهجې کې سندرغاړو (تنگتکوري، موسيقارو، سازيانو، شاعرانو يا هنرمندانو) ته سرغښتوب ورکړی دی چې له کرښو او پولو (سرحدونو) څخه ورتېر شوي دي او د وگړو په زړونو کې يې ځای موندلی دی، له شپېتمه لېږدېزه لسېزه، افغانستان په دننه نې توتريخوالي کې گېر و، له دې مخې د تاتوبي بډايه ساز پاتېشونى (ميراث) چورلک (شپېلک، سگنال) په نشت شو، و خپل شو او يوازې د باندنيو ځواکونو له لاسه تپتې کچې ته ورسېده.

پلازمېنه کابل چې د دودونو زړه يا مرکز يا کلتوري او فرهنگي مرکز د افغانستان دی، د ساز (موسيقي) له ډگره هم، د لغمان ساز يې د زړه برخه، پکتيا ساز يې مټی، د بلخ ساز يې زېرمه، د کندهار يې مستي او د هرات ساز يې دوديز (سنتي) دی. چې بل لوري ته د ننگرهار ساز يې د هندي ساز پوله، د بلخ ساز يې د روسي ساز پوله او هرات ساز يې د ايران ساز پوله او ژى دي او ډېر نږدېوالی سره لري.

4. تاتوبي د ساز کوشنی بېخلیک

په تاتوبي کې د ساز لړۍ د ارياني پېر څخه پيل کېږي، چې د ريگويدا ویدي سندرې، د اوستا گاتا سندرې چې د هندوکش غرونو په لمنو کې د مسو پېژندلو لړۍ يا په پيل پېر کې ۳۰۰۰ مخ زېږدي څخه تر ۵۵۰ مخ زېږدي پورې د هخامنشيانو

(هه ښه منشيانو) وگمنۍ پورې ښه څرک درلود، چې نوموړي ساز د يوه کورس په ښه يا ټولو سره په گډه يوه اواز په رېتم باندې ويل کېدلی.

د مسلمانانو يا عربانو له راتللو ورسته ۲۲ لېږدېز کې د تاتوبي په لرو پرتو او کلو او بانډو کې په يوه، يوه تن (بي جوړي) سندرې ويلی او په نيم مري په ښه پاتېشونې وو، د سامانيانو ۸۱۹ زېږدي يا ۱۴۴۱ لېږدي)، گورگينيانو (۱۰۸۵ ل زېږدي يا ۱۷۰۷ لېږدي) او تيمور شاه دوراني (په ۱۱۷۰ زېږدي پورې په ۱۷۹۲ لېږدي) په واکمنۍ کې ساز په دربار کې دود شو.

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 25 چوپړي

د اېنگلېسانو په واکمنۍ کې په نولسمه پېړۍ په دننه ني او باندنيو شخړو او جگړو کې له اېنگلېسانو سره د تاتوبي ساز او اوز ته د پرمختگ او روزني ته پېر برابر نه وو، نوموړي هنر په ټول گډونه ناستو کې او رسمي بلنو د تاتوبي کې په ډېره کچه پيرودونکي نه درلودل او سندرغاړي چې په تېبتي سطحه د ټولني په منځ کې ځای درلوده، په همغه پېر کې هم د ساز او اواز خپل مزل وهه.

امير شېرعلي خان په دوېيمه دورې وکمنۍ ۱۲۵۸ لېږدي (۱۸۷۹ زېږدي) کې د لومړي ځل له پاره له هندوستان څخه افغانستان ته د هندي ساز او اوز ماهرين راوستل، او هغوی ته يې د خواجه خوردک يا خرابات په سېمه کې هستوگنځي ودان کړل، دوی يوازې د امير دربار ته د ساز او اوز له پاره رابلل شوي وو، او په پيل کې يې همداسې کړني کولې، لږ لږ د نوموړو د ساز مخه لورا لور خوره شوه او د وخت په تېرېدلو سره يې په ټولنه کې ځای ومونده، په دې بڼه چې د هندي ساز څپه دلته نوی پل کېښود، او ژور اثر يې د تاتوبي په وگړني نيم مري ساز و بښېده، او په دې کې د لږ بدلون او اوډون جوگه هم شو، او د پرمختگ لورې يې نوموړي هنر ته برابر کړه.

له دې لورې څخه نوموړو هندي ساز هندي پښت په تاتوبي کې د ژوندگرو په بڼه خان و منه، او زامن يې د دې تاتوبي د ملي هنرمندانو ځای خپل کړه، د تاتوبي د ساز او اوز د پرمختگ له پاره خپل ژوند وقف کړه، د نوموړو استادانو يوه غوره لاسته راوړنه دا وه چې دوباره برابرول د وگړي پبيلو، د افغانستان محلي سندرې يې په هندي کالب کې ځای پر ځای کړي، چې نوموړي وگړني پبيلو له ورکېدو او له منځه تللو څخه وژغورل شوي او د تاتوبي په رسمي او ټول گډونه ناستو کې ځای و مونده، د نوموړو استادانو بل خدمت د افغانستان ساز ته دا وو چې ښوونه او روزنه د ساز يې زلميانو، نيمچه زلميانو او کوشنيانو ته په ښوونځيو کې ورکوله، د ساز نوموړی دود خپرول په علمي بڼه په تاتوبي کې گټور تمام شو، چې يو له هغه سندر غاړو څخه سرغندوی خراباتي و، چې د ساز نوموړی تخنيک له خرابات څخه را و باسي او د تاتوبي په مرکز يې اړوي غلام حسين استاد و، او لومړی افغان استاد قربان علي نومېده چې د استاد قاسم د محمد نبي (استاد نتو) لارښود و.

د غازي امان الله خان په واکمنۍ ۱۹۱۹ زېږدي څخه تر ۱۹۲۹ زېږدي کې ساز او اواز پرمختگ و کړه، او د خرابات ښوونې له مرکز څخه ښونيز او روزنيز علمي او اکيډميک ځايونه جوړکړل شول چې په کې د لويديځ سازونو غږول هم په کې ښول کېدل، دولت د لنډ پېر له پاره په ښوونځيو کې کورسونه د ساز او اواز چمتو کول، چې يوه له

د تاتوبي تنگتکور او پېپلې ■ ■ 26 چوپړی

دغو کسانو څخه چې په نوموړې لار یې خدمت وکړه اوستاد فرخ افندي و چې له ترکي څخه افغانستان ته رابلل شوی و، چې اوستاد قاسم، اوستاد غلام محسین، اوستاد نبی گل او اوستاد محسن سراهنگ له سرغندوو سندرغاړو اوستادانو څخه گڼل کېدل.

چې ورسته له ۱۳۵۰ لېږديزې لسيزې څخه ورسته ساز او اواز د تاتوبي په ټولنه کې بڼه ځای پیدا کړه، له سياسي بدلون څخه ورسته په افغانستان کې ساز او اواز په کابل ښار کې په غوره بڼه پرمختگ وکړه، په هغه وخت کې د نظير هنري ډله، انسامبل د مېرمنو ډله، د ساز او اواز وړيا کورسونه، د موسيقۍ (ساز او اواز) ښونځي او پوهنځي، ښکلي هنرونه بنسټ کېښودل شو، بل لوري ته په ټول افغانستان کې ناوړه سياست او جگړې د ساز او اواز له پاره مخه ډب کړه، اوستاد احمد ظاهر يې په سر و وېشته او ژوند يې ترې واخسته د لويې لارې سالنگو کې، خان قره باغی يې په سر و وېشته او ژوند يې ترې واخسته د کابل منډه يې په منځ کې، عبدالله کندهاری يې ژوندی ترشگو لاندې کړه او بيا يې و وېشته او ژوند يې ترې واخسته، سرغندوي سندرغاړي لکه بخت زمينه د مزابل مرمی په سې و تړل شوه، او له هغې ورسته د ملا محمد عمر په وخت کې ساز او اواز حرام و گڼل شول، ډولونه او د ډمټوب اسباب په دار وځړول شو او په اور وسخيدل.

بل لوري ته چېرې چې نوموړي روزنه، پالنه لېدلې وه او چېرې يې چې ژوند کوو او چېرې چې مړ شو هلته تنگتکور په درخ کې روان وو.

د حامد کرزي د واکمنۍ پر پېر ۲۰۰۲ زېږدي کې دولت هڅه وکړه چې ساز او اواز (موسيقي) دوباره د پخوا په بڼه ورغوي او کړنې يې په ښې بڼه پرمخ ځي د جمهوريت تر پايه پورې يا ۱۴۰۰ لېږدي پورې په همدې کال يې په وړي مياشت د ملا هيبت الله په دوران کې يې مخه ډب شوه، او له افغانستانه بيا ساز او اواز گاونډيانو ته کډه وکړه.

د ټاټوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 27 چوپړی

5. په ټاټوبي کې د تنگتکور (ساز او اواز، میوزیک) سبکونه

په ټوله کې د ټاټوبي ساز او اواز سبکونه په څلور ډولونه دي، لکه .:

لومړی بڼه: وگړي تنگتکور (ساز او اوز، محلي موسیقي، سنتي موسیقي، فلکولوریکه موسیقي)، دویمه بڼه: مذهبي تنگتکور (مذهبي ساز او اوز یا مذهبي موسیقي)، درېمه بڼه: پاپ تنگتکور (پاپ ساز او اوز، پاپ موسیقي، لوېدځه ساز او اوز) او څلورمه بڼه: ختیځ تنگتکور (ختیځ ساز او اوز، کلاسیکه موسیقي).

5. 1 وگړني تنگتکور (گړني ساز او اوز، ولسي تنگتکور، محلي موسیقي، سنتي موسیقي، فلکولوریکه موسیقي، شفاهي موسیقي)

هغه ساز او اواز ته وايي چې د افغانستان د سېمو، کلو او بانډو څخه توکېدلی وي، د هغه سېمو، کلو او بانډو دي چې ډېری سرغندوي وي لکه: هارمونیک یا خوږه وپستل د نورستان سبک (کانتیوا سبک)، لنډی، ټپه، ټيکي او مصری لغماني سبک، چارباغی سبک، د لمپاکا نیمکی، پام او سورکي سبک، د ختیځ داستان سبک، چهاربیته ننگرهاري سبک، پکتیا سبک، غزني سبک، بوستي سبک، د پښتون پښت کلیوالي سبک، قطنی سبک، بدخشي سبک، هراتي سبک، لوگري سبک، خراباتي سبک، هزاره گي سبک، ازبکي سبک، ترکمني سبک، پشه يي (دره يي) سبک، بلوخي سبک او پنجشيري قرصک (چک، چک) سبک.

د وگړني ساز او اواز یا محلي موسیقي سرغندوی سندرغاړی اوستاد گل محمد گلکی (لغماني سبک) کې يي ۸۰ کاله د افغانستان موسیقي ته خدمت کړی دی، چې غوره لنډی، ټيبي، ټيکي او مصری، لنډی اېزي يي ویلی دي، په اووه ۷ کلنی کې يي چې پلار مړ شو په هماغه (۱۲۹۰ زېږدي) کال نوموړي د خپل کلي شپون سره شپون شو او خاتنه يي ټولی اخستی وه او زېږېن کې او د امير حبيب الله خان په واکمنی کې لغمان ته راغی، رمه يي پپوله

د تاتوبي تنگتکور او پېبلي ■ ■ 28 چوپړی

په ټولې کې يې سندرې ويلې، يوه ورځ عبدالحنان ورته وويل راځه دا پېبلي مه وايه زما دغه پېبلي و وايه په کې.

له خان سره يې خپلې مدرسې خواکې ورته درس وايه، په دې پېر کې عبدالحنان ۲۳ کلن و، همغه وه چې د درس په خوند پوی شو، شپني يې پرېښوده او مدرسه يې شروع کړه په لوست او ليک پوی شو، له اړخپلې (يوه سره، زېربغلي درې ژبې ويکی) سره به يې پېبلي چې ټوتي ورته يوه سره وهله ده به سندرې ويلې ورته د زيارت کلي کې په نوموړي سبک کې، له لېوالتيا يې د امير حبيب الله په پېر کې له هندو ترکان چې ارمونې جوړولې ترکانې هم کوله او ارمونې يې جوړولې.

اوستاد گل محمد گلکې چې تخلص يې شېرزاد و، د محمد خيلو تير دى، د نور محمد زوى ۱۲۸۳ لېږدي کې زوکړه شوى و او ۸۹ کاله يې عمر درلوده، په ازبين کې زوکړه شوى وو د ۱۲۹۰ لېږدي (۱۹۱۲ زېږدي) کې لغمان ته راغلو، په چلمتيو کې يې پېژند پايه واخسته او د همدې کلي ژوند کړ و.

ځلنى ورځ يې د شېبې په ۳:۰۰ بجې د سلواغې (دلوي) مياشت، ديارلس سوه او دوه اويوم ۱۳ / ۱۱ / ۱۳۷۲ لېږدي (۱۹۹۴ / ۰۳ / ۰۴ زېږدي) کې يې له دې فاني نړۍ سترگې پټې کړې. له کډوالۍ څخه چې راستون شو نو د ننګرهار بېسودو ولسوالۍ کې پاتې شو او په اومه بياله سيمه کې د شهيدانو په ادبره کې خاورو ته د هغه ځای د وگړو په غوښتنه وسپارل شوو. د کورنۍ ته يې بېسوديانو مشرانو ويل چې مړى څوک بل ځای ته نه وړي، لغمان ته يې مه وړئ او همدلته يې خاورو ته وسپارئ، موږ هم د مشرانو درناوي او غوښتنې په پارهمدلته وسپاره، د رحمت الله د لور لورې مسې د خولې يې او د درېيمې مېرمنې له خولې يې، په ټوله کې گل محمد گلکې دوى وروڼه او دوى خوبندې درلودلې.

څلور زامن يې درلودل او لس لورگانې يې درلودلې، څوار لس سره ايل يې وو، له درې مېرومنو څخه، چې پيلنى ميرمن يې اغلې بېگم جانه نومېده يوه زوى ښاغلى اوستاد پينده محمد پينده او لور يې اغلې زينب ترې زوکړه شوي وو، له دوېمې مېرمنې څخه چې اغلې عالم نومېده دوى لورگانې او يوه الک ترې زوکړه شوي وو او له درېيمې ميرمنې يې د اغلې شيرين تاج د عبدالذاهد لور د الپشنگ کلي ژوندگرې چې اوس ۷۹ کاله

د ټاټوبي ټنگتکور او پېيلي ■ ■ 29 چوپړی

یې د عمر کچه ده،، چې ترې اووه لورگاني، دوي زامن شااغا او رحمت گل زو کره شوي دي.

5. 2 سبک Style, Method ,, ډول، سبک، طرز، نومل، بلل، لقب ورکول. قاعده، نظم، ترتیب لار، طریقه ،،

د وگړني ساز سرغندوی سندرغاړی اوستاد ملاجان ملگی دی په لغماني سبک کې، گل زمان اوستاد دی په پکتیاوال سبک کې، اوستاد فیض محمد پنانا په دره یي سبک کې، محمد چوباش دی په ازبکي سبک کې، سرغندوی سندرغاړی صفدر توکلي دی په هزاره گي سبک کې، اوستاد بېلتون دی په لوگري سبک کې، ناوک هروي دی په هراتي سبک کې، بازگل بدخشي دی په بدخشي سبک کې، طلا محمد تخاري په فلک سبک کې، نجم الدین ماما (تغه) دی په فرخاري فلک سبک کې او بنگیچه تاشقرغاني دی په قیصاري سبک کې.

په روغه بڼه د هندي ساز او ورپه سي د لويديځ ساز د لسزېزي په پایل کې د ټاټوبي په وگړني ساز ډېر اثر پرېښوده، چې د دی نویو سبکونو د یوه خای کولو او خپرولو واک او اختیار د افغانستان ملي راډیو تلویزیون سره وو، وگړني ساز یې له ورکیدو سره غاړه غړی کړه. د اړتیا په پېر دوی کولی شوی چې وگړني ساز ځینې سندرې په نوي ساز کې او په نوي کالبنو کې خوندي کړي چې په راتلونکي پېر کې له پامه و نه وپستل شي. چې ډېر لږ نوم وری کار د اوستاد قاسم له لوري رغول شوي او دوباره ویل شوي دي، لکه:

استا برو، نازي جان!، شا کاکو جان. له د په سي اوستاد محمد حسین سراهنگ د شمالي ځیني کوشنی برخي، اوستاد عبدالوهاب مددي د لودیځ هرات ځیني کوشنی برخي، اوستاد محمد صادق فطرت ناشناس د پښتو ځیني کوشنی برخي ویلي دي او په نوموړی لار یې لږ مزل وهلی دی. اوستاد پینده محمد منگل ځیني سندرې دوباره ویلي په نوي او مدرنه بڼه چې د ډېریو وگړو په زړه پورې شوي دي، عارف کیهان څو داني بدخشانی وگړني سندرې دوباره نوي کړي دي چې په شمال کې د ډېریو وگړو په زړه پورې شوي دي، نوموړي کړنه د ځوانو سندرغاړو له لوري هم ډېره گټه وره شوي ده لکه د احمد ظاهر، فرهاد دریا، داود سرخوش چې لږي وگړني سندرې یې په لویدیځ ساز یا ټنگتکور کې ویلي دي.

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 30 چوپړی

5. 3 مذهبي ساز او اوز (مذهبي تنگتکور يا مذهبي موسيقي)

نوموړی بڼه تنگتکور د اسلامي ارشادات د نعتونه و يونکو له لوري او د صوفيانو او قوالي سبک شاعرانو له لوري منځ ته راغلی دی، چې په اوس، اوس خپل لورې څوکي ته رسېدلی هم دی.

د نوموړي سبک سکالو د الله العظيم ستاينه، توحيد او رسالت يادونه، په اسلام تر قيامته ودرېدنه، په نېغه لاره تر اورستی ساتلنی، د محمد رسول الله حبيب الله ستاينه او د څلورو ملگرو يادونه او ستاينه يې کوي. د نوموړي سبک ځيني پېيلې تر لسو پېره يا ساعته پورې اوږدېږي، ۳ څخه تر ۱۰ پورې يې مل سندرېول په گډه ملتيا کوي، د نوموړي ساز او اوز يا مذهبي تنگتکور په درې بڼه سبکونه لري، لکه د چشتيه سبک، روضه يي (مناره يي) سبک او نوايي سبک دی. د نعتونو، دوه يېزو، بوللو او ستاينو پېيلو تنگتکور اوډون (کمپوز) له پخواني پېر څخه شتون لري.

په ځيني پېر کې نعتونه و يونکي ځيني لهجې او په کې ډېره وي او يا يې ترې لرې کوي. چې سرغندوی نعتونه و يونکي په پلازمېنه کابل کې او د افغانستان په ملي راډيو تلویزيون کې سيد فخر الدين اغا دی.

5. 4 لوديځ تنگتکور (غربي ساز او اواز يا پاپ موسيقي)

نوی سبک دی چې ډېر اورېدونکي لري، نوموړی سبک د افغانستان راډيو او تلویزيون د بنسټ اېښودلو پېر کې په ۱۲۹۹ لېږدي (۱۹۲۱ زېږدي) کې زو کره شو، نوموړی تنگتکور د لويديځ ساز او اواز توکو او اسبابو تاتوبي ته له راورلو ورسته ډېر دود وموند، په لويه کې له ۱۳۱۸ لېږدي (۱۹۴۰ زېږدي) څخه ورسته ځوانی ته ورسېده، د تاتوبي په ملي راډيو تلویزيون کې نوموړي سندرغاړي په اماتور (مينه ناک، له مينې

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 31 چوپړي

ډك، سويي مسلکي، عدم كسبي، غير حرفه اي) باندي پېژني او نوموړی سبک په اماتوري (مينه ناك، له ميني ډك) باندي پېژندل كېږي.

چي تر ټولو سرغندوی او سرلاری يي احمد ظاهر دی، ورپه سي احمد ولي، اوستاد پينده محمد منگل، ظاهر هویدا، اوستاد زلاند، اوستاد داود وزيري، محمد صاديق فطرت (پت نوم ، مستعار نوم ، يي ،، ناشناس ،،)، اوستاده مېرمن مهوش، مېرمن پرستو، مېرمن قمرگله، مېرمن بختز مېنه، مېرمن زرخانگه، مېرمن ژيلا، مېرمن بنا پېړی نغمه، عارف كيهان، رحيم مهر يار، طاهر شېباب، جواد غازيار، اوستاد زاخېل، اوستاد مددي، شادكام، فريد، مېرمن وجېهه رستگار، فرهاد دريا، احسان امان، صديق شېباب، طاهر شېباب، لطيف ننكرهاری، احمد ولي او داسي په سي نور دي، چي د افغانستان پيلنی پاپ سندر غاري اغلی مېرمن پروين او دوپيمه يي ازاده دي، درپيمه يي بناپېړی نغمه ده.

5. 5 ختبخه تنگتکور (زور تنگتکور، كلاسيك ساز او اواز يا كلاسيكه موسيقي)

نومړي تنگتکور د دري غزل او تراني په بڼه او هندي راگ (تر) يا راگني (بنخه) ويل كېږي، د تاتوبي سرغندوی سندر غاری د كلاسيك تنگتکور اوستاد محمد حسين سر اهنك دی، ورپه سي اوستاد قاسم، اوستاد اولمير، رحيم بخش، اوستاد مهوش، چي د ډېريو افغانانو ورسره مينه ده او لېوال يي دي.

په ختبخه تنگتکور كې څو سوه خايونه خای لري، هر خای (مقام) يي يوه يا څوداني راگ او راگنی لري، خيني له نوموړو راگونو څخه بي مانا پېيلي دي، په يوه راگ كې ټول اوازونه او غږونه چي سندر غاري او باسي ډېر په منظم بڼه او زړه راښكونكي وي. كوشنی برخي يا پرزي چي اوازيان وايي په ټولو تنگتکور اودونونو (كمپوزنو) كې خاتمنی خای نېسي.

د تاتوبي تنگتکور او پېپلي ■ ■ 32 چوپړی

1.5.5 حای:

[مقام، ترانگتوک، خوږه نغمه، غاړه (لکه لغماني، پکتيايي غرنی او تيرايي)، (هنګ):

په لوېديځ ساز کې د ميلودي (Melody) په نوم باندې يادېږي. منظم او خواږه اوزونه د پياتو له ۱۲ پنځي (طبيعي) پردو او د ارمونني (هارموني، باجي) له ۵ پېنځو پردو څخه راوځي.

2.5.5 لغماني راګ:

غږول له لور څخه د خور په لور يا بم څخه زيل په لور.

راګ دی : لا- له- لا- لا- لا- لاله- لاله- لاله- لاله- له.

La- Lha- La - La - Lha- La - Lha - LhaLa- LahLha- LahLha- (Lha.)

له لرغون پېر څخه لغماني راګ په لرغون تنگتکور کې شتون لري، د لنډۍ، تپي، تيکي او مصري پاينی مسري په کچه يې د څپو گڼه ده، د زورني يا خج يې په څلورمه، اتمه او او دولسمه څپه دی، او په پاينی څپه کې يې ترنگتوک په خور دی. د تنگتکور په هره اله کې چې نوموړی راګ پوښ کړي، خوږ د مستی ساز زو کره کوي. په بله مانا چې رباب په لغماني راګ غوره سر برابر وي، همداسې، ډول، سرنی، او هر موني. په هر کچه چې ډېر مزل په نومرو الو کې ووهي په همغه اندازه غوره خوږ ساز برابر وي. او پېپلي په کې په پياوړي سور کې خای پرځای کېږي.

بل لورې ته يو لرغون افسانوي او تاريخي نکل دی، چې د لغماني او شيطان سره د سفر پلي مزل و له کابل لغمان ته تللو، دواړو سره و ويل چې دواړه به په دې سره روغې ته راشو، چې ته خپلې سندرې و وايه زه به دې په اوږو ورم تر هغو چې دې سندرې خلاصې شي، بيا به زه خپلې سندرې وایم تر هغو چې زما سندرې خلاصې شي په اوږو به مې وړي، دواړو سره ومنله، لومړی وار شيطان واخستو او د لغماني په اوږه سپور شوي بڼې ډېرې سندرې يې و ويلې لږ مزل يې کړی و خلاص شو، نه شيطان يې له اوږې کوز شو او لغماني يې په اوږه سپور شو همدا لغماني راګ: لا- له- لا- لا- لاله- لاله- لاله- لاله- يې ورته شرو کره، وار، وار يې تکراري وايه، چې بادپښ ته ورسیده، ورته يې و ويلې سندرې دي خلاصه نه شو، لغماني ورته و ويل تر اوسه خو يې دا سروکي نه دی خلاص شوی، زغم کوه، نو هغه ترې خان ترای تم کره د مهترلام د شيطان تمخي غوندی کې. چې شيطان گمک غوندی هم ورته وايي.

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 33 چوپړی

3.5.5 د بېلگې په بڼه د پارې خای (پارې مقام):

سا-ني-ده-پا-ما-گا-ري-سا ، Sa-Ni-Dha-Pa-Ma-Ga-Re-Sa ټول نر دي، يانې له سا نه تر سا (Sa تر Sa) پورې سپېنې پردې دي.

4.5.5 سبتاک (Saptak):

د ۱۲ اوازونو يا غرونو مجموعه ده، له بم سا (دو، Do) سا لور څخه نېولې تر سا (دو، Do) خور پورې، په ارمونيه کې درې سبتاک شتون لري، او په پياتو کې له ۶-۷ پورې سبتاک شتون لري.

5.5.5 ،، جيجيونتی:

د موسيقي د کماچ ټاټ يو راگ دی، رکهب يې باډي دی په دوو گندهارو (کومل ، تيور) او دوو نکهار وويل کېږي، ارو، امرو.

6.5.5 ارو:

غږول له لور څخه د خور په لور يا بم څخه زيل په لور.

ارو راگ دی : سا-ده-ده-گي-ده-ما-نا-ده-په-ده-گي-ما-پا-ني-سا. (Sa- (Dha- Dha- Gi - Dha- Ma- Na- Dha- Pa- Dha- Gi- Ma - Pa- Ni-Sa

7.5.5 امرو:

غږول له خور څخه د لور په لور، يا له زيل څخه د بم صوت يا غږ يا د غور اواز په لور.

امرو راگ دی: سا-نا-ده-پا-ما-ري-گا-ده-ني-سا-ني-سا-ري-گا-دي-سا (Sa-Na-Dha-Pa-Ma- Re- Ga- Dha- Ni- Sa - Ni- Sa-Re-Ga-Di-Sa) ، صفي الله، ۱۳۸۸ لېږدي، ۷۶، ۳۸۹ او ۳۹۰ چوپړی

8.5.5 راگ يارگ (Raga):

په يوه خای يا مقام يا ترنگتوک کې د غرونو د څېرو کيلي (کونجي، چاڼي) ته ويل کېږي، په ټوله کې راگونه په لاندې بڼه وېشل کېږي، بيروي، گولا بيروي، کستوري، پارې، کلپان، همن کلپان، بيوپلاسي، اسوري، بهرامي، بهلول، سرنگ، تلنگ، گنداره او نېشاپوري

د تاتوبي تنگتکور او پېلې 34 چوپړی

دې په یوه ځای یا مقام کې مور کولی شو چې په میلیاردونو کمپوزونه جوړ کړو خو په ختېځه تنگتکور یا کلاسیکه هندي موسیقي کې هر مقام خاتمه یوه راگ او ځوداني راگني لري.

یوه سندرغاړی چې وغواړي غوره سندرې و وایي او په تنگتکور غوره پوی شي له ټولو نه وړاندي ورته اړینه ده چې د هر ځای راگونه بڼه برابر او ډولې په تال او نرمی سره و وایي، د ارو او امرو باندې غوره تران کولی وشي چې له یوې تېټې پردې څخه د لوړې پردې په لور او له لوړې پردې څخه تېټې پردې په لور په کومه بڼه لار شي، په رښت کې راگ هغه کیلی ده چې یو سندرغاړی پوگری او خوږ غږی کوي.

دانو له دې سره توپیر لري چې د راگونو د ویلو په پېر کې د انسانانو په تن باندې تاثیر کوي.

د بېلگې په بڼه بیروي راگ، پارې او کاستوري د ورځې د ودونو او ناستو کې ویل کېږي، او اساورې راگ د شپې له ۲ بجو ورسته ویل کېږي، راگونه په فصلونو، د اوریدونکو د عمر په کچې، او د هغوی د ډول اورېدونکو تر یوه ټاکلي واټن پورې اړه لري، د پسرلې، دوبي، مني، ژمي، الوتلو، کیناستلو، تلوو، تران، برېد، تراک، حملې، جرگې، ترې، پرېکړې، ورم، لاریونې، خغاستې، سیالیو، رهبري، بیدارولو، خوږولو، هوساینې، ارامولو، سهار، غرمه، مانیکر، مابښام، نېمې شپې سازونه تر خپل منځ توپیر لري.

ډېری ایرانی او عربي کمپوزونه چې سړی اند او وند کوي د انسانانو له فریادونو، زگېرويو، کرپکو او ژړا څرگندول سپېني ته راوباسي په اساورې او بهال بهلاول راگونو باندې روغی کړي وي، نوموړي راگونه یوازې او یوازې په شپه کې ویل کېږي.

9.5.5 پرزه:

د راگ او یوه کمپوز په منځ کې ښوونې ته پرزه وایي.

10.5.5 تال (Tala):

د دوی گړيو یا طبلې وهل په بریالی بڼه چې له ترنگتوک (اهنک اواز) سره موازي وي او اورېدونکي ارامه وساتي ورته تال وایي، که چېرې دوی گړيووالا یا ډولچي او یا نغارو والا د وهلو په دوران کې غلت شي د بی تال (بی لهي) باندې یادېږي. په تاتوبي کې چې

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 35 چوپړی

ډېر تالونه دي او ترې گټنې اخستل کېږي په دې بڼه دي: ۱۶ تین تاله، ۵ گډه ماتره ، ۷ دادره ماتره ، گست تاله ماتره او یوه تاله بڼه شتون لري.

هر یو تال یوه لا یانې پنځي (طبیعي) دوي لا یا تېز حالت لري. یوه تال خوبنې یا ماترې لري، په دې اڅېر پېر کې وگړو درې لا او یوه تال وپېژنده چې ډېر گړندی او تېز منډه لري.

11.5.5 ماتره (Metre):

د تال هر وهل (ضربه، ډب) ته یوه ماتره وايي.

12.5.5 تیور یا تیورا (Tivra):

د هندوستان د تنگتکور په پښویه کې شتون لري، چې پېنځم سورونه ترې کموي، Sol یا Pa او پیلنی Sa یا Do د نیم سوري ربنت گڼي، یا د نیم سوري ربنت دی. په همدې سټه له ټولو ۱۲ سرونو څخه په یوه سیتاک یا اوکتیو (Octave) کې پېنځه سوره تیورا (Tivra) درانه یا ثقیل دي او پېنځه نور سورونه کومل (Komal) یا نرم یا خفیف دي او دوه پاتې سورونه یا نوټ خپلواک دي. بل لوري ته په لويديځه تنگتکور کې په دې بڼه شتون نه لري.

13.5.5 سور یا سوارا (Svara):

سم برابر یا منظم ویلو ته چې په زړه پوري وي ورته سوارا یا سور وايي. یانې که کوم سندرغاړی چې تال نه شي د ساز سره برابر او ورته وغږول شي او غږ روغ او منظم وباسي ورته سور ویل کېږي.

14.5.5 لی یا لهی:

سندر غاړی چې د دوپگړیو په تال یا (د طبلي، ډول او ډرم) او یا د نغاري په تال روغ، منظم او مساوي و وایي په لی (لهی) سندرغاړی ورته وايي.

6. تاتوبي د تنگتکور الي (وسايل، اسباب)

د افغانستان ملي ساز د رباب غړدی، چې له تاري (نېغ له لومي او تاره راوتلی غږ اوباسی، زهي، ارشه يي) سازونو له بني څخه دی، لڼد لاستی لري، چې په گوتو او يا په شرانگوشته، پتری يا کمانه باندې وهل کېږي، چې د زهي سازونو له ډلې څخه نور اسباب هم شتون لري لکه اوږده لاستي لرونکي تنبور، دوی تاره، درې تاره، دمبور، او په پرتو بڼه الي يې چې زهي ساز کوي سرنده، غجکه او بېنجو دي. د تنبور، دوتار، د ننگرهار رباب، ۱۴ سېمه هراتي يوازی او يوازی هغه سازونه دي چې ننه ئي افغانستان پورې اړه لري. د افغانستان اصلي سازونه په لاندې بڼه دي: ،، د ليکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدی، ۱۰۷ چوپړی)، (عبدالوهاب، لېږدی، چوپړی)، (لویس ډوپري، ۲۰۰۲ زېږدی، چوپړی)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 37 چوپړی

6.1 تاري (نبغ له لومي او تاره راوتلی غږ اوباسي، زهي، ارشه يي) سازونه:

6.1.1 رباب :

له دېرو پخوانيو تاري سازونو له بلې څخه دی چې لېندی بڼه شتون لري، او افغانستان د تنگتکور لرغوني سرغندوي اله ده، نوموړی ساز له عود (بربط) څخه پاتې دی، د څپړی، شهوي، غوخ او توت له لرگي څخه جوړېږي، کوشنی غاړه لري، او په لاندې برخه کې يې نس (کاسه) ده چې د څپړلي، اوزې، پسه او يا د مرغومي او کبلي پوستکي باندې پوخل شوی دی، لنډ رباب ۹۲ سانتي متره اوږدوالی لري چې ټول ټال ۲۱ تارونه لري، رباب څوارلس پردې لري او درې ميلودي تارونه، او څو دانې د بم تارونه لري، او څودانې د مرسته کوونکي د غږېزه تارونه (سمپاتيک يا خپل سره اواز وپستنه) لري. سيمپاتيک تارونه غږ او کرپکه د غږونو ورکوي (لکه چې په نس کې يې دننه کومه کوټه د زغهارې شتون لری چې خوږ غږ په خپل سر خپروي).

د نوموړي الي د وهلو چل په دې بڼه دی چې وهونکی نس يې د درې څنډي په بڼه باندې دی چې د لاس او گوټو په حرکت سره په تارونو باندې له بره څخه لاندې لوري ته وهل کېږي، او بل لاس چې غاړه يې پری نېولې ده، د نس له پاسه چې کوم پوستکی دی يو وهونکي غږ د ساز توليد وي.

ترټولو کوشني او لنډ تارونه چې د رباب په اړخ يا بغل کې شتون لري، ورته مرستندويه تارونه د ساز هم وايو چې د سيني له پاره يې چې وتلي ځای دی (په اړخ لور کې پورته لوري د ساز کې شتون لري) تو شوی دی، چې خان ته په خاتمني بڼه ووهل شي، په نومري کرنلار نوموړي سيمونه د بم غږ توليد وي، چې په خانگري پېر کې يې غږولو ته الوتې او الوتو (پرندۀ کاري) باندې هم يادوي، چې په دې بڼه وهلو سره ربابي ترلی او خوا پرخوا بېلابېل رېتمونه توليد وي، څپړنې دا سپينې ته را اوباسي چې نوموړي خانگري هندسي ډولونه او ډيزاينونه گډي اړېکي سره لري، او تر دېره پورې د اسلامي هنر پورې اړه لري، په لوی کور يا تاتوبي کې درې بڼه ربابونه شتون لري، پيلنی بڼه يې د بم رباب په نوم سرغندوي ده چې لوی رباب هم ورته وايي، دويمه بڼه يې منځنی رباب دی او پاينی يې کوشنی رباب يا زېرچه دی. د ليکونکي دېروونه او ژباړه (جان بيلي، ۱۳۷۳ لېږدی، ۱۰ چوپړی)، (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدی، ۱۰۷ څخه تر ۱۰۷ چوپړی)

د تاتوبي تنگتکور او پېلې ■ ■ 38 چوپړی

۱- د رباب انځور (# ۱ انځور)

۲- رباب د بناب، خندی او نس انځور (# ۲ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 39 چوپړی

۳:- د کابل پوهنتون د هنرونو او ادبیاتو پوهنځی زده کړیالی فضیله ضمیر انځور (# ۳ انځور)

۴:- د کابل سرینا هوټل د تنگتکور ډله چې منځ کې ربایي له ریاب سره، ښي اړخ ته یې تنبورچي له تنبور سره او گسټ اړخ ته یې تبله چې له تبله سره انځور (# ۴ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پپیلی ■ ■ 40 چوپیری

2.1.6 تنبور:

یوه له زهي (ارشه يي، نېغ له لومي او تاره راوتلی غږ) سازونو له بڼې څخه دی چې لرگی يې د توت له ونې څخه جوړیږي، چې اوږد والی يې ۱،۲ یوه عشریه دوی متره دی، تنبور دوی اصلي او ۱۵ فرعي تارونه (سیمونه) لري، چې ۲۷ اووه وېشت پردې لري، تارونه يې د لاستي له پورتنی برخي او له کېډې (نس، کاسي، خېټي) څخه يې تېر شوي دي، چې د لاس د گوتو په وهلو سره خپل غږ يا اواز اوباسي او د تاتوبي په ډېرو سېمو کې يې له اواز څخه گټني اخستل کېږي. د لیکوال ژباړه (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدي، ۱۴۵ چوپیری)

۵:- د تنبور انخور (# ۵ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 41 چوپړی

۶:- کابل د هنرونو ستر بڼوونځي بڼوونکي او د زده کوونکو انځور (# ۶ انځور)

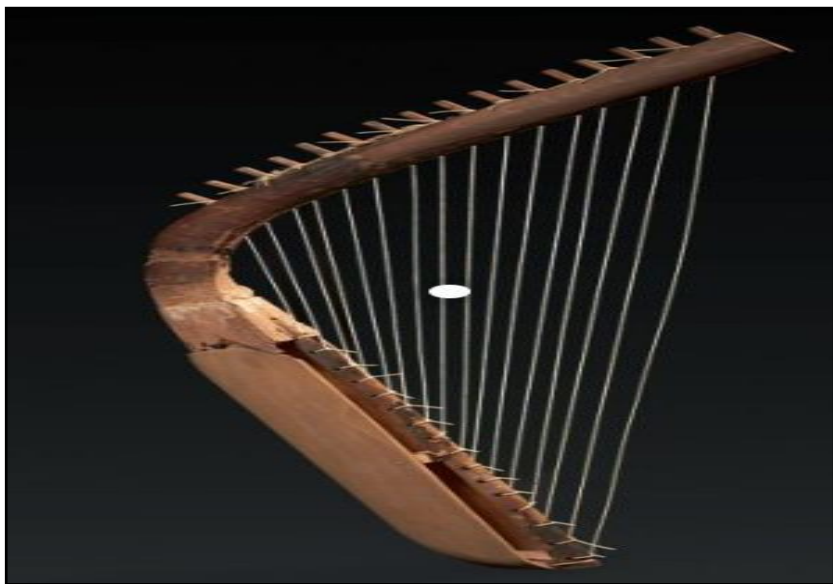

۷:- د کابل د هنرونو ستر بڼوونځي زده کوونکو انځور (# ۷ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 42 چوپړی

3.1.6 چنگ:

يو كوشنی اوسپنيزه ساز دی چې د مخکېني غاښونو نېولو باندې نېول کېږي چې په يوه لاس باندې يې ټينگ نېولې وي او د بل لاس گوتو په ژی و هلو سره خپل غږ يا اواز اوباسي. په همغه پېر کې اړين بايد سا و وپستل شي، د دې له پاره چې د اوازونو کنټرول او څارنه د اواز زير او بم يا خور او لور د چنگ د خولې په هواوېچه کېږي چې په دوامداره توپره له خولې څخه راوځي، په لويه کې لېوالي انجونې او زلمي او مسلکي هنرمندان (حرفه يي هنرمندان) يې د افغانستان شمال او سويل لوري ته ترې ډېره گټنه اخلي. د ليکوال ژباړه (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدی، ۱۳۲ چوپړی)

۸-: د چنگ انځور (# ۸ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 43 چوپړی

4.1.6 څلور تاره:

په کومه بڼه چې له تاری اسبابو یادونه و شوه لکه تنبور او رباب چې څلور او یا ډېر تارونه لري ترې یادونه شوي، په ټوله مانا هره یوه غوټه د څلورو تارونو او څلوره تاره خائنه یو ستاین لري او یوه ساز یې گڼو، هره اله چې څلور تاره ولري کولی شو چې پر څلور تاره یې ونومه وو، نوموړی ساز چې له خپل غږ څخه یې چې لري له نورو ټولو وسایلو سره چې وگړني تنگتکور د افغانستان کې شتون لري سره بېلوالی د خپل لري، په تار او څلور تاره او شپږ تاره سره شتون لري. د لیکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدین، ۱۳۸۳ لېږدی، ۱۲۸ چوپړی)

۹:- د څلور تاره انخور (# ۹ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پېپلی ■ ■ 44 چوپړی

5.1.6 دمبوره:

سرځندويي اله د افغانستان د ساز ده چې په تاريخي بڼه شتون لري او دوي ليلوني يا نايلوني تارونه لري. نومور ساز (اوسپنيز تاره، پرته له سيمي تاره) وي، له دوي برخو څخه جوړه شوي وي، لاستی يې (ستونی) او گېډه يې (کاسه، خپته ،نس) چې د اوازونو د زورني له پاره جوړ شوي دي، نومری ساز او گوتکونه يې د توت له لرگي څخه جوړ شوي دي، د کاسي پرمخ څو دانې سوري دي چې د اوازونو يا ساز تري راوځي د درې ځنډي په بڼه يا يوه ځنډي په بڼه سوري کېږي. اوږدوالی يې ۷۰ سانتي مترو څخه تر ۱۰۰ سانتي مترو پوري دی. د ليکونکي ډبرونه او ژباړه (لويس ډوپري، ۲۰۰۲ زيږدي، د اي تمبوني يا افنديکس اي چوپړی)

۱۰:- د دمبورې انځورونه (# ۱۰ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 45 چوپړی

6.1.6 دوی تاره:

یوه تاری ساز دی چې د توت له لرگي څخه جوړیږي، ۱۲۰ یوسلو شل سانتی، یا یوه مېتر او شل سانتی اوږدوالی لري، د لاس گوتو نوگانو باندې وهل کیږي، په پیلنیو پېر کې نوموړي تارونه د څېړلي، اوزي، پسه او یا د مرغومي او کبلی له کلمو یې جوړ وو، چې د پېر په تیریدو سره ورسته، ورسته یې لږ بدلون و موند چې اوس یوه اصلي، ۱۳ فرعي تارونه لري او ۱۹ پردې لري، چې د افغانستان شمال او سویل لوري ته ترې ډېره گټه اخلي چې په هراتی دوی تاره، ترکمنی دوی تاره، ازبکی دوی تاره باندې سرغندوي دي. د لیکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدین، ۱۳۸۳ لېږدی، ۱۲۱ او ۱۲۲ چوپړی)

۱۱:- د دوی تاره انخور (# ۱۱ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پپیلی ■ ■ 46 چوپړی

7.1.6 غجکه، چبغکه یا رېچکه:

له تاره جوړه په پره تو بڼه ده چې د ایراني لنډی بڼه یا کمانچه سره ورته والی لري، چې دوي تاره د سیم یا د لومي لري، او لاستی یې استوانه یی دی، او د سر برخه کې یې دوي پېچي بڼه لرگین میخونه خای پر خای شوي دي، کاسه یی یا نس یی گرد دی او د توت او شهوی لرگي څخه جوړېږي چې د اوزي په پوستکي باندې پوخل شوي وي. لاستی یې بیا د چینار له لرگي څخه جوړېږي، د غجکي د غږولو له پاره باید غجکه په ولاړې ودرول شي یا عمودي او په لاستي (ارشه) باندې وهل کېږي، په ټوله کې د غجکي اوږدوالی ۸۷ سانتی متره وي. د لیکونکي ډېرونه او ژباړه (لویس ډوپري، ۲۰۰۲ زیږدی، د اي تمبونی یا افندیکس اي چوپړی)

۱۲:- د غجکي، چبغکي یا رېچکي انخور (# ۱۲ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 47 چوپړی

۱۳:- امین غجکماري چبگکه یا رپچکه يي له مومن غوريو له تیم څخه جوړ کړي او وهي يي او کاکړی غاړي ورسره وايي له څو تنو مجاهدينو ملگرو سره يي انځور (# ۱۳ انځور)

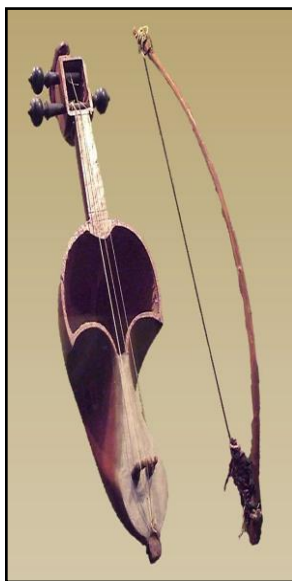

۱۴:- د محلي سندرغاړي فلک بدخشاني غجکماري چي بني لوري ته يي په ديوال ننګرهاري لنډي رباب ودرولی او کين لاسته يي په ديوال بدخشاني دمبوره ودرولی انځور يي ليکوال پري کړی (# ۱۴ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پېپلی ■ ■ 48 چوپړی

8.1.6 سرېنده:

له تارونو جوړ د ساز کورنی پورې اړه لري چې د توت له لرگي څخه جوړېږي، او نس يې د اوزې په پوستکي باندې پوځل کېږي، اوږدوالی يې ۶۵ سانتی متره وي، په لاستي يا کوشنی ليندۍ باندې غږول کېږي، درې اصلي تارونه لري او ۱۷ فرعي تارونه لري چې ټول شل تاره اوسپنيز يا مساله يې تارونو لري، سرېنده پردي نه لري، د تاتوبي په سویل ختيځه سېمه کې ډېره غږول کېږي. د ليکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدي، ۱۳۲ چوپړی)

۱۵:- د سرېندي يا څرېندي ډولونو انځور (# ۱۵ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 49 چوپړی

۱۶ :- د تاتوبي د تنگتکور الې چې په منځ کې يې سرپنډه ده، بڼې اړخ ته يې يو رباب او دوي رنگری (تولی) اېڅبڼې دي او کيڼ لوري ته يې درې تازه اېڅبڼې دي، د تاتوبي لرغون تنگتکور توکو انځور (# ۱۶ انځور)

۱۷ :- د تاتوبي بلوڅي تنگتکور کې د ديرا او سرپنډه سره گډ انځور (# ۱۷ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پېپلی ■ ■ 50 چوپړی

9.1.6 سرنی:

له تارونو جوړ د ساز کورنی پوری اړه لري، د نورستان واماى سېمي پوری اړه لري، د غرورکونکي نس يې د چنگ په بڼه دی، چې د توت، خېری، شهوي له لرگي څخه جوړېږي، او نس يې د اوزي، کبلی، خېرلی یا مړ په پوستکي باندې پوخل کېږي، او د الی سر يې تور غوځاني (قهويي) رنگ لري، د نوموړي الی سوري يوه دانه يوه دانه او درې کونجې دي. غاړه (لاستی) او د سر میخ يې لرگین پیچ په بڼه دی، دواړه اړخه يې همغه لرگی دی، چې نس يې ترې جوړ شوی دی چې توکلی يې دی منځ يې، دوی تارونه يې سره تو کړل شوي دي، د سر په برخه کې د دوی وو لرگین پیچي گوتکونو په بڼه کلک شوي دي، نوموړي تارونه چې په اصل کې لوړ تارونه دي چې په دوی برخو وپشل شوي دي، د ساز له ستوني څخه چې ۱،۵ يوه عشرایه پینځه سانتي ځای لري تېرېږي، د نوموړي ساز د غږولو له پاره په ولاړه باندې ودرول کېږي او او د گسمتي گوتو په نوکانو باندې وهل کېږي او ضربه پرې راځي. د سرنې اوږدوالی يې ۵۹ سانتي متره او لوړوالی يې ۱۰ سانتي متره دی. د لیکونکي دېروڼه او ژباړه (لویس دوپري، ۲۰۰۲ زېږدی، د اي تمبونی يا افنديکس اي چوپړی)

۱۸:- سرنی د نورستان واماى سېمي پوری اړه لري، د سرنی انځور (# ۱۸ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 51 چوپړی

10.1.6 شپړتاره:

له تارونو جوړ د ساز کورنی پورې اړه لري، لس تاره (سیمه)، ۴ تاره یې شریکه او ۶ تاره یې مرستندویه تارونه دي، له دوي برخو څخه جوړ شوی دی، یوه برخه یې نس چې د توت لرگي څخه جوړېږي او دویمه برخه یې لاستی دی چې د چینار له لرگي څخه جوړېږي، د نس پرمخ یې د اوزي پوستکی کش کېږي، نومړی ساز د وهونکي (مضراب، زخمه) په ضربه باندې وهل کېږي، د یوه نارمال شپړ تاره اوږدوالی ۷۵ سانتی متره وي.

۱۹:- د شپړتاره انخور (# ۱۹ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پېبلی ■ ■ 52 چوپړی

6.1.11 بېنچو:

بېنچو له تارونو جوړ د ساز کورنی پوري اړه لري، له هندي اله ده چاپانی يې هم گڼو له ۱۰۰ کلونو څخه په لغمان کې ترې خوانان په ښاديو او ناستو کې گڼتي اخلي، د دې سېمې ترکانو به د توت لرگي، شوي لرگي، مزي او نکلې تارونو او بڼو څخه رغولي، په مزارب سره غږول کيږي د بېنچوماري گوتې تارونو او فریتونو ته لاس نه ورکوي، او دا عمل د بتونو يا گوتو او فلزي تيغونو سره ترسره کيږي. بېنچو اوږد جيوميټريک غږ بکس لري، د کمې ژورې سره، په کې د لرگيو تخته شتون لري، په دې تخته کې والټ نصب شوی. دا آله chords 6، chords 6 او 3 لرځېدنې لري. د بېنچو دوه اصلي تارونه، يعنې دريم او څلورم تارونه، د اصلي فریټبورډ څخه تيریږي. نور دوي لرځېدنې په لومړي او شپږم وروستي chords پوري اړه لري، دويمه او پنځمه chords لرځېدنې نه لري. د بېنچو فلزي پردې يوازي دريم او څلورم تار لمس کوي، پاتې تارونه په آزاده توگه کارول کيږي. د وسيلې په تخته کې د لرگيو يوه اوږده ټوټه د پردې او اصلي لرځېدنې له پاره د اډې په توگه شتون لري، په دې بېس کې، چې د بېنچو لاستې دی، پردې د پتلي فلزي تيغونو په شکل کې ايښودل شوي. د ريزونټينگ بکس کې د لرگيو ساتونکی هم شتون لري چې لاندې يې تنې يا گوتې نصب شوي. د هر رنځ له پاره يو گوتې شتون لري چې د بېنچوماري د چپ لاس گوتې ورسره اړيکه لري. د لوبغاړي کين لاس لاندې د بتونو ځای د پيانو بڼو ځای ته ورته دی.

د بېنچو پرده د ثابتو فلزي پټريو يا پردې په نصبولو سره د تيمبورين کروميت غږونه جوړ وي. نږدې معاینه ښيي چې د پردې په نصبولو کې د دقيقيت نشتوالي يا د موسيقي د لاسوهنې له امله، د دې وسيلې لخوا توليد شوي غږونه اکثراً د تيمبورين د کروماتیک پیچ وقفو سره په بشپړه توگه ورته والی نه لري. بېنچو د نرم پلاستيک څخه جوړ شوي مالټ سره وهل کيږي، ترڅو مالټ تقريبا د ټولو تارونو سره په تماس کې وي. د بېنچو د ځانگړي جوړښت له امله، دا وسيله د ښي لاس فعاليت پراخه تخنيکونه نه لري. په دې آله کې د ښي لاس تر ټولو مهم تخنيکونه موزاراب، موزاراب شا، رز او دوراب دي. د کين لاس ټولې پنځه گوتې د بېنچو د تنبو يا گوتو د نيولو له پاره کارول کيږي.

نن ورځ، د تاتوبي سرغندوی بېنچوماری طاووس د ملاجان ملاکي وراره او اېنځری اوستاد په ټولو سيمو کې، په ځانگړې توگه په ښارونو کې، بېنچو د الېنگار د موسيقي په مختلفو نمونو کې کارول کيږي، په ځانگړې توگه په لنډې، ټپې، ټپکې او مصري سندرو په ترسره کولو کې. بېنچو په تاتوبي کې د نورو عامو سازونو تر څنګ د تاتوبي موسيقي په ډلو کې غږول کيږي.

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 53 چوپړی

۲۰:- د بينجو انځور (# ۲۰ انځور)

۲۱:- لغمان د محلي سندرغاړو د پرې شوې شيبې له بينجو، منگي او چيلمچي سره
انځور (# ۲۱ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 54 چوپړی

6.1.12 واج (وونز):

له تارونو جوړ د ساز کورنی پورې اړه لري، د لغمان درو او په نورستان کې پیدا کېږي، د لیندۍ په بڼه ډول لري، له چنگ سر نږدې والی لري، له څلورو کلمه یي تارونو لري، او په وړینه توګر باندې چې د لرګینه لنډی باندې ټینګ تړي، او نږدې غوڅاني یا قهوي رنگ لري، د دې له پاره چې غوره انګ ولري، لنډی یې په منځ د نس کې په دوی برخو وپشلي ده د اپنګلېسي 8 عدد په ډول، لنډی په دوی ځاینو کې د حیواناتو په پوستکي په مزو باندې یې د نس له پاسه ټینګوي، پورتنۍ برخه د نس د اوزې په پوستکي باندې پوځل کېږي چې اواز یا غږ له تارونو څخه لاندېني نس ته ولېږدوي، د واج غږ (Tuning) او درې مزله انګ (Tritone) دی: CDEF (د لویي دوپړي له خولي).

د واج اوږدوالی ۴۷ سانتی متره وي، لوړوالی یې ۳۵ سانتی متره وي، وهونکی لیندۍ یې هم له ورته لرګي څخه جوړ وي، او وهونکي لیندۍ په تړل شوي کولمه باندې په ساز اوري. د لیکونکي ډېرونه او ژباړه (لویس دوپړي، ۲۰۰۲ زېږدی، د اي تمبونی یا افندیګس اي چوپړی)

د تاتوبي تنگتکور او پيلي ■ ■ 55 چوپړی

۲۳:- کانتیوا او د نورستانی مېرمنو د گډې نڅا انځور ،، پیرو مرندې، ایټالیایو دره
گرځندوی په کافرستان کې، د انسان پېژندنې دوره او د توکم پېژندنې موزیم ټولونه، ۱۰
څېره، د نڅا تیارول ،، (پیرو مرندې، ۱۹۶۸ زیږدی، ۱۴۱ چوپړی) (# ۲۳ انځور)

۲۴:- نورستانیانو د گډې نڅا انځور (# ۲۴ انځور)

2.6 د پوکي سازونه (بادي سازونه)

1.2.6 سورني (سورنا، سورنای):

د پوکي سازونه دي، او د هندي شمابه په بڼه دي، د شهوي له لرگي څخه جوړېږي، د سورني اوږدوالی ۴۰ سانتي متره وي، ژبی لري چې له کرکي څخه جوړ شوی وي، سورنی اووه سوري لري، يوازېنی لرغونی ساز دی چې په ټول تاتوبي کې يوازې د فني هنرمندانو يا کسبگرو(ناینو، خلیفگانو چې د هر تېر او قوم دي، خاتنه يې خپله کسب او پېشه گرځولي وي) له لوري غږول کېږي، او ډېری له ډول سره گډ وهل کېږي، نوموړي ساز نه په ټول افغانستان کې بلکې په ايران او ترکي هیواد ته يې هم لاره ومنډله، سورني والا او ډول والا يا سورنيچي او ډولچي په لويه کې په ودونو کې، ترو کې، انشر، سياليو، جرگو، بڼه راغلاست، نخبه وپشتونکو، اس خغله ونکو، نېزه وهونکو، مذهبي اخترونو، دودپزو مېلو، لوېغالو په کونجونو، غېږو، وزلوبو، او ټولگټه ودانیو په رسی پری کونه او بنسټ اېښودنې، لور پورو ودانیو په ودانولو، د سرکونو په رغولو، د ژورو کوهيو او د اوبو ويالو په کېنډلو په بشپړولو او پټی بیاتي کولو په دوران کې غږول کېږي.

ډولچیان او سورنيچیان د يوه تېر پورې اړه نه لري، د دوی جوړه د تاتوبي په هره سېمه کې منډل کېږي، يواځینی توپير چې د ډولچیانو او سورنيچیانو له نورو هنرمندانو د تنگتکور سره لري هغه په دې کې دی چې په ټولو اسانتياوو د تنگتکور کې لېواله او فني کسان ومومئ، يوازې ډولچیانو او سورنيچیانو دي چې فني يا حرفه يې نه دي بلکې د يو ميراث په بڼه له لرغون پېره ورته د کسب په بڼه پاتې دی. د ليکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدی، ۱۴۳ چوپړی)

۲۵:- د دبه نی (دبني سورنی) يا د سرنې ډولونو انخور (# ۲۵ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 57 چوپړی

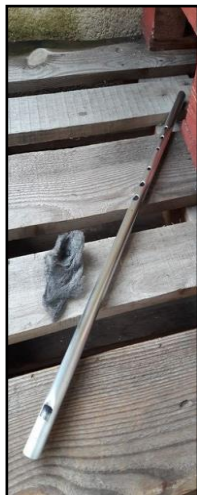
۲۶:- د سورنی او ډول انځور د هوټل په واده کې له سورنیچي او ډولچي سره.
(# ۲۶ انځور)

۲۷:- سورنی (سورنا، سورنای) شریف خان خوستي د تنگتکور الي لکه سورنی
باجي، ډولک او ډول انځور (# ۲۷ انځور)

2.2.6 رنگری (تولی، توله، غورگه، کرکی یا نی)

د تاتوبي لرغونی د تنگتکور اله ده، چې له پېریو پېریو را په دېخوا په بېلابېلو بڼه جوړه شوي ده او په تاتوبي کې هم لرغونی پېخلیک لري، په کومه بڼه یې چې نوم دی، ترې ښکاره ده چې له کرکي یا غورگي څخه جوړېږي، او په بېلابېلو اوږدوالي موندل کېږي، عربانو هم په ورته بڼه د پوکي ساز درلوده چې د تولی په ډول و دوی ورته قصابه ویل، او نیمگړی ساز یې درلوده چې ورسته یې خپل خای کرکي ته پرېڅېنوده، تولی تر ټولو پښخي ساز د انسان دی، چې ورته د شپون غږ هم وايي، اروپایانو نومړی ساز بشپړ کړه او په بله بڼه یې واړوه چې ورته فلوت وايي، چې د لرگینو الو په منځ تر ټول غوره غږ ښکونکی دی، تولی په ټول تاتوبي کې دود و، په خانگري بڼه په شپنو کې چې کله به یې د اسونو، پسونو، او پټانو، څېړلیو، غواگانو گلي پېولي نو د خپل وخت د تېرولو، مشغولتیا او لېوالتیا پوره کولو له پاره به یې تولی غږولي. له همدې اړخه په لوی کور کې ورته د شپنو تولی (د شپنو رنگری، د شپنو غورگي، کرکي، نی، پوپک یا د ولی له لښتې د ډنډر او باسی او یوازي پوتکی یې غږ لېږدوي) وايي. اوسپنيزي، د ژپرو او ښکرو هم جوړېدلي، پېړۍ، پېړۍ وړاندې پېر کې په هرات ښار کې چې د ایران، هند او ترکي پلازمېنه وه د تنگتکور بله اله چې تونت نومېدله په ښار کې پېرودلې او پلورل کېدلې چې د کب په ډول وي او تور رنگ یې درلوده ډېری زلمیانو او نویو زلمیانو به غږولي. د لیکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدین، ۱۳۸۳ لېږدي، ۱۴۰ چوپړی)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 59 چوپړی

۲۹:- نورستانی بڼخي د رنگری (تولی) غړولو انخور (# ۲۹ انخور)

۳۰:- جانان غزنيچي عابد د تولی غړولو انخور (# ۳۰ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پېپلی ■ ■ 60 چوپړی

6. 2. 3 ارمونی، هارمونی یا باجه:

بادي (هوايي، پوکی، وړمه یی، بېوزي) ساز دی، غږېز نلونو دي چې له پيانو سره ورته والی لري، د پردو یا بېوزو په خوړولو سره په لاس باندې په بټنو باندې زورته راولی او بټنی یی اوز ورکوي، د ارمونی او اورت ترمنځ بېلوالی پر دې کې دی چې په باجه کې د هواوچې زورنه جریان پورته لوري ته کوي او په اورت کې د هواوچې زورني جریان کوز لوري ته کوي. په لویه کې نوموړی ساز په ولاړه وهل کېږي، او بله بڼه یی هم شتون لري چې په غاړه کې اچول کېږي، د خانگري تسمی یا پټی په مرسته، نوموړي وسایل پرې او بېوزي (پکي) هم لري چې ورته اکاردیون وايي. لکه څنگه چې په افغانستان، هندستان او پاکستان کې تنگتکور په کلاسیکو ناستو کې او وگړني غونډو کې په غولي باندې سر ته رسوي، هندوانو وکړی شو چې د همدې ساز په سټه لويديځ ساز هم ورغوي او کشف کړي او په ناسته پرې په نوموړي ساز کړ شي، ارمونی یی پرې نوم کېښوده، چې په اصل کې لويديځ ساز دی، هغه سازيان چې پر ولاړه ارمونه وهي دواړو اړخوته یی تناب ترې یا پټی او هغه په غاړه او اوږه کې خوړندوي او بیا یی غږ وي، د ارموني غږول په کلاسیک تنگتکور ډلو کې دود وو، ډیریو سندرغاړو چې امانتور(شوقي، لېوال یا مینه ناک) او فني وو نومړي غږول او نومړی ساز به یی په رښت بڼه غږو. د لیکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدین، ۱۳۸۳ لېږدی، ۱۴۱ چوپړی)

۳۱:- د ارموني، هارموني یا باجي انخور (# ۳۱ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 61 چوپړی

۳۲-: الله بخینلی احمد ظاهر د شرق الماس د ارمونیی وهلو په دوران له الله بخینلی اوستاد نبی گل او الله بخینلی اوستاد ولی سره انخور (# ۳۲ انخور)

۳۳-: د کابل د هنرونو ستر ښوونځي زده کوونکو انخور (# ۳۳ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 62 چوپړی

3.6 دوهلو ساز، ضربه يي ساز (چي اله په لاس يا ضربه و هې خپل غږ اوباسي)

1.3.6 دایره (د پرا):

د وهلو ساز دی، چي د غوغ، خپری، توت او شهوي له لرگي څخه جوړیږي او د وزې پوستکي څخه په کوشنی او لویه دایره وي بڼه جوړیږي.

د دایري جوړولو له پاره ډېری د شهوي له لرگي څخه په ټاکلي پيروالي تخته او باسي او په اوبو کي يې دوي ورځي ږدي، او بيا يې د دایري په بڼه گرد وي، دواړه ژي يې سره په ميخونو ټينگ وي، بيا پري د پسه، خپرلي، اوزي، کبلي، مړ پوستکي چي وری تری لري شوي وي، په هوا کش شوی وي په سريخ باندي يې ژي گاني لري او پري تری يې، په ټول تاتوبي کي دایره د کسبي هنرمندانو، لېوالو، تالبيانو، ملايانو او ډيري يې د مېرمنو او انجونو په ودونو او بڼاديو او کورنيو ناستو کي وهی. د ليکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدي، ۱۴۰ چوپړی)

۳۴:- د دایري (دیرا) انخور (# ۳۴ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 63 چوپړی

2.3.6 ډول:

ستره تپله ده او دوی مخه لري (دواړه لوري يې د غوايي، غوا يا مېخني پوستکي لري) چې په ديراو کبڼلو کې د ډاول، ټاول، ډاواول هم کبڼل شوی دی، ډولچي چې ډول يې په پري ترلی وي او پری له اوږي تېره وي په څنگ او مخکي يې خورند وي په دوي بېلابېلا لاسرکي (دسترک) وهلو باندې وهي او غږ يې وزي، ډولونه ډول ډول ډولونه لري لکه: پکتياوال ډول، لوگری ډول، بلوچي ډول، خلاص ډول، گرد ډول، يوه مخه ډول، ډولکي يا لغماني ډول. د ډول وهل او سورني پوکول د تاتوبي په ټولو سېمو کې دود درلود، په خانگري بڼه په بلخ، غور، هرات، پکتيا، لغمان، ننگرهار، لوگر، غزني، هېلمند کې، په خانگري بڼه په لرغوني پير کې په بلخ، پکتيا او هرات کې خانگري دود درلود، ډولچي او سورنيچي په لويه کې په ودونو کې، ترو کې، انشر، سياليو، جرگو، بڼه راغلاست، نخښه وپشتونکو، اس خغله ونکو، نېزه وهونکو، مذهبي اخترنو، دودپزو مېلو، لوبغالو په کونجونو، غپرو، وزلوبو، او ټولگته ودانيو په رسي پري کونه او بنسټ اېښودني، لوړ پورو ودانيو په ودانولو، د سرکونو په رغولو، د ژورو کوهيو او د اوبو ويالو په کېندلو په دوران کې غږول کېږي. د يوه نارمل ډول اوږدوالی ۴۰ سانتي متره، او قطر يې ۲۲ سانتي متره دی، د توت او شوي له ډډ څخه جوړېږي، چې يوه متر ډډ څخه پوستکي او منځ يې د خانگري اري باندې او باسي او بيا يې په رنده او تراش باندې توپري چې ټاکلي اندازې د ۵ سانتي ته يې پيروالی برابر شي، او ژي گانې قطر يې لس سانتي کوشنی وي او منځ يې تري ستر، او په شگلنه پاڼه يې بڼه مخي چې خويه شي او د غوڅانو په پوتکو يې وهي چې قهوي رنگ واخلي، او بيا پري د غوايي پوستکي کش کوي، او دوي وهونکي موتي (لاسرکي، دسترکي) يې هم له همدغه لرگي څخه جوړ وي، د برابر ډول اوږدوالی ۱۰۰ سانتي مېتره او قطر يې ۸۰ سانتي مېتره وي. (لويس ډوپري، ۲۰۰۲ زېږدي، د اي تمبوني يا افنديکس اي چوپړی) (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدي، ۱۴۵ چوپړی)

د تاتوبي تنگتکور او پېلې ■ ■ 64 چوپړی

۳۶:- دوی ډولچیان له دوی ډولو سره، مېرمنو د اتن د شیبې انخوړ (# ۳۶ انخوړ)

۳۷:- دوی ډولچیان له ډولو سره د تنگتکور د شیبې انخوړ (# ۳۷ انخوړ)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 65 چوپړی

۳۸- دوی ډولچیان له دوی ډولو سره ، خوانانو د اتن شیبی انخور (# ۳۸ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پېبلی ■ ■ 66 چوپړی

3.3.6 ډولک:

د وهلو ساز دی، یوه مخه دی چې دوی تېلی (طېلی) لري په گردېڅ کې ډېر دود لري، د شهبوی او غوخ له لرگیو څخه جوړېږي او پر مخ یې د اوزې پوستکی کش کېږي، د هرې تېلی په سر یې د منځ برخه کې د اته سانتي مترو په کچه کرده توره ټاپه وهل کېږي، د دې دواړو تېلو یا گریو سرونه په پرو باندې کش شوي وي چې ټاکلی کنترول د کشکولو د تېلی لاندې لوري ته ټینګ وي، چې په کومه کچه یې کش یا سخت کولی شي چې ټینګ یې کړي، د ساز په لاندې برخه کې اسماني رنگه حلقه (ټوکي) د ساز نه گرد چارپېره تاوه وي د پاڼې باندې اغوستل کېږي او وېستل کېږي، ډولک د ډولک په لرګي باندې وهل کېږي چې نوموړی لرګی د غوخانو وي، ډولک نغاري ته ورته دی چې په مرکزي اسیا کې دود لري، او لس سره موډرنه ډولک چې په اسبانو کې تمبل شوي وي تیت او جیګ شتون لري، ستره تېله یې ۲۱ سانتي مېتره قطر او ۱۰ سانتي مېتره ژوروالی لري، کوشني تېله یې ۱۹ سانتي مېتره قطر او ۹ سانتي متره ژوروالی لري، د ډولک لرګی هم ۲۴ سانتي اوږدوالی او ۱،۵ سانتي مېتره پېروالی لري. د لیکونکي ډېرونه او ژباړه (لویس ډوپري، ۲۰۰۲ زېږدي، د اي تمبونی يا افنديکس اي چوپړی)

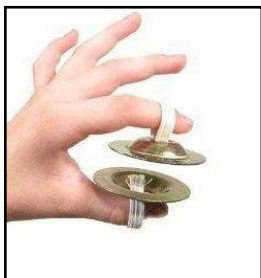
د تاتوبي تنگتکور او پييلي ■ ■ 67 چوپړی

4.3.6 زنگ (تال):

د وهلو ساز دی، له دوي مسي کوشنيو پيالو څخه جوړ شوی دی، چې د هندستان حنياگران يې د سندرو ويلو په دوران کې دواړه پيالي سره جنگوي او چې تر کوم اواز راوځي ورته پام کوي او خپلي پخښي دربه وي، تال او زنگ يو يکر اواز دی، چې تال په هندستان کې او زنگ په ايران کې دود درلوده، ايران د لارستان اوسيدونکي لېندی (کمانچي) ته تال وايي، لوري لېندی خلاصه کاسه شاته لري، لور لاستي لري د عادي لېنديو څخه دي، دري سپمه لري او له دوي وو يوه، يوه اوسپنيز کوشنيو ديرو څخه جوړ شوي دي چې په لاس کې نېول کېږي او له يوه او بل سره وهل کېږي، نومړی ساز د تاتوبي په شمال او سويل کې ترې گټې اخستل کېږي او په ننگرهار او هرات کې هم له دوي تاره، طبلې او رباب سره وهل کېږي.

۴۰:- د زنگ (تال) انخور (# ۴۰ انخور)

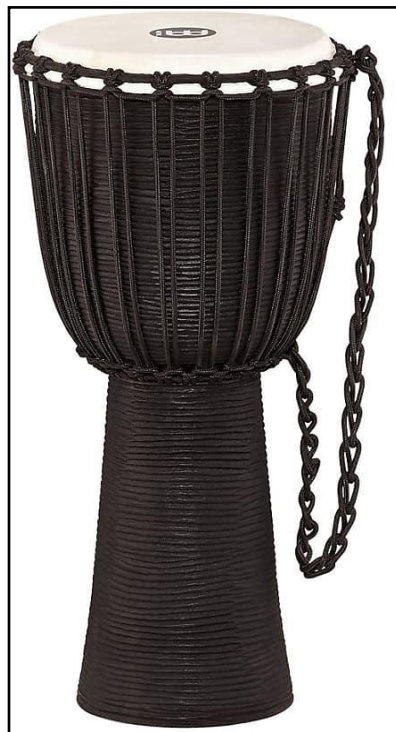

۴۱:- د زنگونو (تالونو) انخور (# ۴۱ انخور)

د تاتوبي تنگتکور او پېبلی ■ ■ 68 چوپړی

5.3.6 اړخبغلی، یوه سره (زېر بغلي):

د وهلو (ضربه يي) ساز دی، ایراني تنبک ته ورته دی، چې په ټوله کې د خوشیو له خټي څخه جوړیږي، د اړخبغلي کوشنی سر خلاص وي، او لوی سريي د اوزي يا د هوسی له پوستکي يا څرمني باندې پوښل کيږي، د دواړو لاسو د گوتو باندې وهل کيږي، اړخبغلی ۶۲ سانتي مېټره اوږدوالی او ۱۹ سانتي مېټره قطر لري، نوموړی وگړني ساز چې د شوي له لرگي څخه هم جوړیږي، نوموړی ساز د تاتوبي په ختيځ، شمال او سویل کې ترې سندرغاړي ډېره گټې اخلي. په ختيځ کې سرغندوی اړخبغلي وهونکی توتي په نوم و د مهترلام د زیارت کلي اوسیدونکی و، چې ۱۳۱۰ زېږدي کې يې اوستاد گل محمد گلکي ته بنودله، د لیکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدين، ۱۳۸۳ لیزدی، ۱۳۲ چوپړی)

۴۲:- اړخبغلی، یوه سره یا زېر بغلي انځور (# ۴۲ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 69 چوپړی

6.3.6 تبلة (طبله، دوي گريه، دوگرې):

د وهلو (ضربه يي) ساز دی، چې په تکراري کلونو کې افغانستان ته راوړل شوي دي، د دهلي د ښوونځی له پامه طبل او ډول ويوکی له دوي سرو څخه اخستل شوی دی، چې پخوا به يې ورته ميردنگ (پخاوج) ويل، تبلة له دوي استوانه يي يکرو څخه جوړه شوي ده، چې ستري برخې ته يې بم او کوشنی برخې ته يې زيل (کاتي) وايي، چې په اوسني پېر کې د تنگتکور ناستو کې د افغانستان، هندوستان او پاکستان په قوالي، چشتي په سندرو کې ترې ډېره گټنې اخستل کېږي. په نوي پېر کې برېښنايي او غږېزه ډولکې ډېر گړندی دود لري په پخښه لرونکي اوسپنيزو خاپرخای کونکو کې ټينگيږي، چې درې ستر او دوي کوشني ډولونه لري، او درې دانې د ژېړو نالېکيه (يوه يې ۴۰، دوپيمه يې ۶۰ او درېيمه يې ۸۰ سانتي متره وي) لري چې ټول د يوي الې په ډول درې غټ ډولونه سره خوا پرخوا دوي کوشني له دوي نه لږ لوړ وړاندې، او دوي نالېکيه يې ښي او يوه نالېکي يې گسټ لوري يوه د بل له پاسه په ولاړه تمبل شوي وي. د ليکونکي ډېرونه او ژباړه (نصر الدين، ۱۳۸۳ لېږدي، ۱۳۴ چوپړی)

۴۳:- د تبلة (طبله، دوي گريه، دوگرې) انځور (# ۴۳ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 70 چوپړی

7.3.6 منگی (گری):

د وهلو (ضربه يي) ساز دی، چې کلان منگی جوړ کړي له اومه ختي څخه او د تنور په منځ کې يې ختین گری پوخ کړي چې د ابو ساتلو او سرولو ته برابر وي پرې رير او د څپرلي پوستکی ټينگ و تړي، او په يوه لاس يې وهي، نوموړي ساز سره نکلي کاسه يا لوبنی کاروي چې خيني وخت يې په نري دري او اوسپنيز گلاس کاسه وهي او په پني لاس يې منگی وهي، منگی چې سر يې ۱۵ سانتی مېتره قطر لري او منځ يې له اوبو تش وي. په ننگرهار، لغمان، کونړ او نورستان کې او د نويو زلمو له لوري په دېرو کې دېر وهل کېږي. ،، له يوه لوري په اسانۍ جوړېږي او له بل لوري په اسانۍ لاسته راځي. ،، (جان بيلي، ۱۹۸۸ زيږدی، ۱ چوپړی)، (صفي الله، ۲۰۲۲ زيږدی، ۱۱ چوپړی)

۴۴- د منگي (گري) او ټاټکی چې ننگرهارى سرغندوى منگيمارى غوث الدين لالا انځور (# ۴۴ انځور)

د تاتوبي تنگتکور او پېيلي ■ ■ 71 چوپړی

7. یادونه:

د تاتوبي سرغندوي ربایان دي اوستاد رحيم خوشنواز، هفته گل ربایي او سيد حسين اغا، سرغندوی تنبور غبرونکی دی اوستاد بهاولدين مزاری چې نړی وال نوم لري، د حراتی دوی تاره غبرونکي اوستاد عزيز هروي او اوستاد گدامحمد دي، سرغندوی ډولچي دی حیات الله قرباغي د خان قرباغي زوی، زرین، چینار گل وردگ، سرغندوی تېله چې دی اوستاد رحم الله لغماتی، سرغندوی ارمونیه چې دی اوستاد گل محمد گلکی شېرزاد او اوستاد ملاجان ملاگی نیازی، سرغندوی دایره وهونکی دی بریالی هېلمندی، سرغندوی ټولی وهونکی دی اوستاد گل محمد گلکی شېرزاد، سرغندوی دمبوره چې دی حاجي رنگین شېرغانی.

۴۵:- د کابل انټرکانټینینټل هوټل د تنگتکور ډله چې منځ کې اوستاد گل زمان له ارمونیه سره، گسټ لاس ته یې ربایي له رباب سره، ښی اړخ ته یې دوگره چې له دوگرې سره انځور، بل لوري ته زه (لیکوال) له خپلو زوزان سره کوشنی حاجي عمران فردوس، بي بي حاجي سارانيسا ځنځله فردوس، بي بي حاجي ازلدا ځنځله فردوس، حاجي اليا فردوس انځور (# ۳۹ انځور)

8. د انځورونو معلومات

1. د رباب انځور
2. رباب د بڼاپ، خندي او نس انځور
3. د کابل پوهنتون د هنرونو او ادبياتو پوهنځی زده کړیالی فضیله ضمیر انځور
4. د کابل سرینا هویل د تنگتکور ډله چې منځ کې ربابي له رباب سره، بڼی اړخ ته یې تنبورچي له تنبور سره او گسټ اړخ ته یې تېله چې له تېله سره انځور
5. د تنبور انځور
6. کابل د هنرونو ستر بڼوونځي بڼوونکي او د زده کوونکو انځور
7. د کابل د هنرونو ستر بڼوونځي زده کوونکو انځور
8. د چنگ انځور
9. د څلور تاره انځور
10. د دمبورې انځورونه
11. د دوې تاره انځور
12. د غجکي، چېغکي یا رېچکي انځور
13. امین غجکماري چېغکه یا رېچکه یې له مومن غوریو له تیم څخه جوړ کړي او وهی یې او کاکړی غاړې ورسره وایې له څو تنو مجاهدو ملگرو سره یې انځور
14. د محلي سندرغاړي فلک بدخشاني غجکماري چې بڼی لوري ته یې په دیوال ننگرهارې لنډی رباب ودرولی او کین لاسته یې په دیوال بدخشاني دمبوره ودرولی انځور یې لیکوال پرې کړی
15. د سرېندي یا څرېندي ډولونو انځور
16. د تاتوبي د تنگتکور الې چې په منځ کې یې سرېنده ده، بڼی اړخ ته یې یو رباب او دوې ټولې اېڅنې دي او کین لوري ته یې درې تاره اېڅنې دي، د تاتوبي لرغون تنگتکور توکو انځور

د تاتوبي تنگتکور او پييلي ■ ■ 73 چوپړی

17. د تاتوبي بلوخي تنگتکور کې د ديرا او سرپنده سره گډ انخور
18. سرنی د نورستان واماى سېمي پوري اړه لري، د سرنی انخور
19. د شپړتاره انخور
20. د بينجو انخور
21. لغمان د محلي سندرغاړو د پرې شوي شيبې له بينجو، منگي او چيلمچي سره انخور
22. د واج (وونز) انخور
23. کانتیوا او د نورستانى ميرمنو د گډې نڅا انخور ،، پيرو مرندي، ايتالياوى دره گرځندوى په کافرستان کې، د انسان پېژندنې دوره او د توکم پېژندنې موزيم ټولونه، ۱۰ څېره، د نڅا تيارول ،، (پيرو مرندي، ۱۹۶۸ زيږدى، ۱۴۱ چوپړی)
24. نورستانيانو د گډې نڅا انخور
25. د دبه نى (دبني سورنى) يا د سرنى ډولونو انخور
26. د سورنى او ډول انخور د هوټل په واده کې له سورنيچي او ډولچي سره.
27. سورنى (سورنا، سورناى) شريف خان خوشتي د تنگتکور الې لکه سورنى باجي، ډولک او ډول انخور
28. د رنگړى (تولى، توله، غورگه، کړکى يا نى) ډولونو انخور
29. نورستانى بڼخې د تولى غړولو انخور
30. جانان غزنيچي عابد د تولى غړولو انخور
31. د ارمونىي، هارمونىي يا باجي انخور
32. الله بخينلى احمد ظاهر د شرق الماس د ارمونىي وهلو په دوران له الله بخينلى اوستاد نبى گل او الله بخينلى اوستاد ولي سره انخور
33. کابل د هنرونو ستر بڼوونځي د زده کوونکو انخور
34. د دايري (ديرا) انخور
35. د تاتوبي لرغوني ډولونه انخور

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 74 چوپړی

36. دوی ډولچیان له دوی ډولو سره، میرمنو د اتن د شیبې انځور
37. دوی ډولچیان له ډولو سره د تنگتکور د شیبې انځور
38. دوی ډولچیان له دوی ډولو سره ، خواناتو د اتن شیبې انځور
39. ډولک د ډولونو انځور
40. د زنگ (تال) انځور
41. د زنگونو (تالونو) انځور
42. اړخېغلی، یوه سره یا زېر بېغلي انځور
43. د تېله (طبله، دوی ګریه، دوګری) انځور
44. د منګي (ګري) او تاتکی چې ننگر هاری سرغندوی منګیماری غوث الدین لالا انځور
45. د کابل اپنټرکاتینینټل هوټل د تنگتکور ډله چې منځ کې اوستاد گل زمان له ارمونبې سره، گسټ لاس ته یې ربابي له رباب سره، بڼې اړخ ته یې دوګر هچي له دوګري سره انځور، بل لوري ته زه (لیکوال) له خپلو زوزان سره کوشنی حاجي عمران فردوس، بي بي حاجي سارانیسا ځنځله فردوس، بي بي حاجي ازدا ځنځله فردوس، حاجي الیا فردوس انځور

د تاتوبي تنگتکور او پبيلي ■ ■ 75 چوپړی

ببيلو گرافي

Bibliography .9

د هغو ليکونو لېست چې په يوې سکالو (موضوع) يا کښونکي (مؤلف) پورې اړه ولري.

John Baily, (1973-2003), Music and censorship in Afghanistan, Music and the Play of Power in the Middle East, North Africa and Central Asia. Laudon Nooshin,

[<http://www.gold.ac.uk/music/staff/baily>]

John Baily, (1988), Music of Afghanistan: Professional Musicians in the City of Herat, Cambridge Studies in Ethnomusicology, Cambridge University Press, UK,

[[http://book\(s.google.co.uk/books?id=uSE9AAAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=herat+music+john+baily&source=bl&ots=tpnRnJycXk&sig=LDD-UWN_Is2GeTBe1\)9fo_s8vT00&hl=en&ei=7iQaTefHDZOKhQeAzaC4Dg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CC0Q6AEwAw#v=onepage&q&f=false](http://book(s.google.co.uk/books?id=uSE9AAAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=herat+music+john+baily&source=bl&ots=tpnRnJycXk&sig=LDD-UWN_Is2GeTBe1)9fo_s8vT00&hl=en&ei=7iQaTefHDZOKhQeAzaC4Dg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CC0Q6AEwAw#v=onepage&q&f=false)]

Louis Dupree, (18/07/2002), Afghanistan, Oxford University Press, United states of America.

جان بيلي. دوکتور. (۱۳۵۱ څخه تر ۱۳۸۲ لېږدي، ۱۹۷۳ څخه تر ۲۰۰۳ زېږدي)، تنگتکور او سانسور په افغانستان کې، د تنگتکور ليکي د ځواک تر لاسه کول په منځه ني ختېځ، د افريقا په شمال او منځني اسيا کې، لندن چاپ ۲۰۰۳ زېږدي، چوپړی.

د تاتوبي تنگتکور او پېيلې ■ ■ 76 چوپړی

صفي الله فردوس. ډيپلوم. انجنېر. (۱۳۸۸ لېږديز لمريزکال)، څلېر کې د ددو دود، زما د شعرونو ټولگه. | <http://www.ketabton.com/book/id/820> |، January 31 |، 2016، 22:18 د شپې.

صفي الله فردوس. ماسټر. انجنېر. (د کب ۱۲، ۱۴۰۰ لېږديز لمريزکال)، د تاتوبي تنگتکور او پېيلې، وړيا پوهنغونډ ويکيپېډيا له پاره ليکنه.
| د تاتوبي تنگتکور او پېيلې | <https://ps.wikipedia.org/wiki/> |، November 11 2022، 11:40 د ورځې.

نصر الدين سلجوقي. (۱۳۸۳ هجري، ۲۰۰۵ ميلادي)، موسيقي و تياتر در هرات، ويراست فرامرز تمنا، تهران، انتشارات توس، شابک ۹۶۴-۳۱۵-۶۲۵-۷، صفحات ۱۰۷-۱۴۵.

<https://www.iranketab.ir/book/54224-music-and-theater-in-herat>

تحول موسيقي در افغانستان، نوشته داکتر عبدالوهاب مددي.

Published by open concept on Sun, 09/14/2008- 13:46

<https://fis-iran.org/fa/irannameh/volxxii/afghan-music>

<https://soundcloud.com/AhmadZaher>

http://www.bbc.co.uk/persian/arts/2013/04/130212_mar_afgmusic_history_music_assadullah_shour.shtml

نگاهي به تاريخچه موسيقي افغانستان

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/04/130426_k03_afgmusic_rap_in_afghanistan_kawoon.shtml

د تاتوبي تنگتکور او پبیلی ■ ■ 77 چوپړی

تب موسیقي رپ در افغانستان

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/04/130308_mar_af_gmusic_farhad_darya_on_afg_music.s

از خاموشي تا جیغ، موسیقي افغانستان در یک دهه گذاشته

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/04/130212_mar_af_gmusic_legacy_of_old_artist_siasang.sh

میراثي که استاد قاسم به موسیقي افغانستان بجا گذاشت

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/04/130327_k04_af_gmusic_pop_zainab.shtml

سفر از خرابات به پاپ

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/04/130216_afgmusic_groups_hasanzada.shtml

نگاهي به ظهور و افول گروه های موسیقي افغانستان

Simon Broughton, Mark Ellingham, Richard Trillo. (1999)
"World Music: Latin & North America, Caribbean, India, Asia
and Pacific" p.3

[<https://books.google.com.au/books?id=QzX8THIgrjUC&pg=PA3&dq=afghan+music&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjujOq3ubbY>]

د تاتوبي تنگتکور او پېلې ■ ■ 78 چوپړی

AhWJxbwKHQeUCaEQ6AEINzAD#v=onepage&q=afghan%20
music&f=false]

Mikalina
(<http://www.mikalina.com/Texts/music-afghanistan.htm>)

Archived
(<https://web.archive.org/web/20051104054505/http://www.mikalina.com/Texts/music-afghanistan.htm>)

Wayback Machine 2005-11-04 at the

<https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/185296>

Piero Morandi, Villa-Italian-Traveler-Kafiristan, Luca Villa,
1968. Page # 141

پيرو مرندي، ايټالياوي دره گرځندوي په کافرستان کې، ۱۹۶۸ زېږدي، ۱۴۱ چوپړی
د انسان پېژندنې دوره او د توکم پېژندنې موزيم ټولونه، ۱۰ څېره، د نخا تيارول،

<https://edspace.american.edu/silkroadjournal/wp-content/uploads/sites/984/2021/03/Villa-Italian-Traveler-Kafiristan.pdf>

ABODE

MUSIC AND POEMS

Research papers

MSc.Eng. Safiullah Firdows

January 1, 2023

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**